

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

Příčiny vzniku patologických závislostí u žáků ZŠ a jejich řešení

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Doc. PhDr. Jaroslav Nevoránek, CSc.

Vypracoval:
Robert Fidler

Brno 2008

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Jaroslavu Nevoránkovi, CSc. za dobré metodické vedení a užitečnou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce. Mé poděkování patří i mé manželce a dceři, které mě podporovaly v mém studiu i při tvorbě bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Příčiny vzniku patologických závislostí u žáků ZŠ a jejich řešení“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 1 . 4 . 2008

.....

Robert Fidler

SLOVO PŘED ÚVODEM

Při zpracování bakalářské práce jsem využil své odborné praxe: Speciální základní škola Trutnov.

Měl jsem tak možnost konzultovat řadu otázek k uvedené problematice s odborníky tohoto zařízení,

jmenovitě: s panem Mgr. Vašíčkem Jaromírem

s paní Mgr. Hejnovou Irenou

s paní Mgr. Šlitrovou Danou

Tyto získané poznatky jsem plně využil při zpracování své práce.

Chtěl bych všem jmenovaným upřímně poděkovat.

Robert Fidler

OBSAH

Úvod	8
1. Vymezení pojmu závislost	9
1.1 Varovná znamení	10
1.2 Vliv rodiny na vznik patologických závislostí u dětí	11
1.3 Dílčí závěr	14
2. Charakteristika patologických závislostí	15
2.1 Kouření	17
2.2 Alkohol	19
2.3 Marihuana	22
2.4 Patologické hráčství – Gambling	23
2.5 Šikana	25
2.6 Oběť šikany	30
2.6.1 Šikana a samotná společnost	32
2.6.2 Šikana a paragrafy	32
2.6.3 Prevence	33
2.7 Dílčí závěr	36
3. Rodina	38
3.1 Znaky rodiny	38
3.2 Funkce rodiny	39
3.3 Rodinné prostředí jako výchovný činitel	44
3.4 Charakteristika rodinného prostředí	44
3.5 Prostředky rodinné výchovy	49
3.6 Charakteristika úplné rodiny	51
3.7 Charakteristika neúplné rodiny	51
3.8 Důsledky rozvodu pro dítě	53
3.9 Dílčí závěr	60
4. Prevence a eliminace patologických jevů	61
4.1 Rodičovská prevence u dětí	61
4.2 Prevence a eliminace na ZŠ	62
4.3 Instituce, preventivní programy a projekty	65
4.4 Dílčí závěr	68

5. Závěr	69
6. Resumé	71
7. Anotace	73
8. Literatura a prameny	74

ÚVOD

Současná doba je taková, že se v ní velmi často střetáváme s projevy agresivity dětí a mládeže. V době ve které roste brutalita, stoupá počet trestných činů spáchaných dětmi a mladistvými. Stoupá počet mladých lidí závislých na nealkoholických drogách. Nedostatečný rozvoj osobní identity vede k vnitřnímu zmatku, k celkové bezmoci a dezorientaci. Toto vede i k pocitům méněcennosti. Z toho pramení negativní jevy, jako je kriminalita dětí a mládeže, zneužívání drog či agresivní jednání.

Život nespočívá v pouhé spotřebě stravy, informací, zábavy nebo ideologii či pouze ve vytvořené práci.

Neustále si musíme život uvědomovat, vysvětlovat a řešit problémy, které každodenně přináší.

Jelikož se vše mění a neustále vyvíjí, musí i člověk neustále hledat nejlépe vyhovující způsoby sebe utváření a zapojení do života. V tom je skryté dobrodružství, které stojí za to, aby bylo prožito a vnímáno naplno, bez chemického zkreslení alkoholem či jinými drogami, které mnoho nepřispívají k odpovědi na otázku, proč a jak žít.

Spíše naopak. Drogy život komplikují a někdy zcela osudově problematizují a samozřejmě jsou zdraví velmi škodlivé.

Lidé usilují o mnohé. O lásku, o moc, bohatství. Snaží se také oddalovat stáří a bojí se smrti.

Život je spojován se zdravím. Zdraví se však musí aktivně pěstovat a rozvíjet. Bez drog!

Je-li smyslem života také úkol vyplnit vyměřený čas prací a láskou, nabízí se otázka, co zbude po člověku, který užívá drogy.

1. Vymezení pojmu závislost

Závislost je onemocnění. Je charakteristické svou naléhavou touhou po účincích, kterou závislí člověk užívá i přes to, že si tím způsobuje velké množství nepříjemných problémů. K závislosti se jedinec dostane obvykle i přes experimentování a následně postupem času i k pravidelnosti. Mnoho lidí trpí závislostí v chronické podobě, kdy po obdobích abstinence opět upadají do návyku. Zpočátku může dotyčný závislost kontrolovat, ale to obvykle nedělá natolik, aby s tím přestal. Zvláště tehdy, pokud existují důvody pro další užívání.

Takovými důvody mohou být osobní problémy, nuda, stres, tlak vrstevníků, nemoc a mnoho dalších. Po čase ztrácí závislý schopnost užívání kontrolovat a kromě fyzické závislosti se i jeho životní styl mění natolik, že není vůbec snadné se závislostí přestat.

1.1 Varovná znamení

Netypické reakce na určité situace, náhlá změna nálad.

Některé dítě se začne stranit ostatních, jiné dítě se stane hvězdou společnosti. Některé se začne hádat, jiné začne být naopak hodné. Jak zvýšená podrážděnost, tak i nápadný klid a pasivita patří k typickým projevům užívání drog.

Zhoršování ve škole.

To může zahrnovat zhoršování známek, absence ve škole, zanedbávání úkolů. Stejně tak může dojít k tomu, že dítě přestane chodit do kroužků či sportovních oddílů. Snadnost vzdává při sebemenších překážkách.

Změna přátel a známých.

Výrazná změna blízkých lidí kolem dítěte vždy naznačuje nějakou změnu. Pokud se jedná o starší děti, o lidi které dítě nechce představit, je vždy dobré, aby rodiče zvýšili svou pozornost a péči o svou ratolest.

Výrazná změna v oblékání a stylu hudby.

Není vůbec snadné orientovat se v tom, se kterým stylem je více spojeno užívání drog. Rodičům mohou poradit známí, jiní mladí lidé a někdy i dítě samo. Prudké změny

sice k dospívání patří, ale vždy stojí zato si v takové době dítěte více všímat a komunikovat s ním.

Skrývání a zakrývání.

Tmavé brýle mohou zakrývat červené oči po kouření marihuany. Plandavé oblečení ztrátu váhy. Dospívající vyžaduje obvykle zaručené soukromí pro své osobní věci. Nadměrné skrývání, zamykání v pokoji a podrážděnost při vstupu do pokoje, mohou naznačovat více než jen běžnou potřebu soukromí.

Častá vyčerpanost a únava.

Spíše než o skutečné vyčerpání organismu jde o souhrn dílčích příznaků spojených s užíváním. Tělesná pasivita patří k celkovému obrazu i jejich životního stylu. Rozhýbat je může až shánění peněz nebo hledání dealera.

Lži a předstírání.

Velký výskyt lhaní nebo lži dítěte, které dříve nelhaly, mohou svědčit o tom, že potřebují svůj životní styl, pohyb přes den či důvod utrácení peněz skrýt. Záleží samozřejmě na dosavadním vývoji dítěte v této oblasti a celkovém prostředí rodiny. Nicméně lhaní a předstírání je jedním z typických příznaků narušení osobnosti závislého. Důvody jsou prosté: zajistit si možnost pokračovat v užívání drog nebo pití alkoholu a předpokladem pro to je zpochybnění některých morálních hodnot.

Překvapivě rychle nastupující sexuální aktivita.

U předtím uzavřených či stydlivých mladých lidí může rychlý nástup sexuální aktivity vypovídat o tom, že k potlačení rozpaků a povzbuzení užívají více alkoholu či drog.

Izolace od rodiny.

Dospívající se učí být sami a potřebují si vytvořit hranici mezi sebou a zbytkem rodiny. Když tato samota dlouhodobě přetrvává a blokuje přirozenou komunikaci s ostatními, může jít o výsledek nadměrného zapojení dospívajícího do jiného světa. Tudiž i světa drog. Taková izolace se překonává jen pomalu a vyžaduje ze strany rodičů citlivost a značnou vynalézavost.

Snížené sebevědomí.

Pocit outsidera ve škole i v rodině, často experimentování s drogami předchází. Propady a krize dítěte, které si připadá stále jen kritizované, neúspěšné a odmítané, jsou výrazným signálem pro blízké.

Chybějící léky či alkohol v domácnosti.

Když se v domácnosti začnou ztrácet prášky proti bolesti nebo léky na spaní, nebývá to obvykle dílo skřítky, ale signál, že dospívající nebo jeho kamarádi zkouší drogu, která je nejdostupnější. To platí také o alkoholu.

Ztrácející se věci a peníze.

Zvláště ve větších a lépe situovaných domácnostech se mohou začít ztrácet věci či peníze. Bývají to ale obvykle signály bez odezvy. Když si však dítě začne brát peníze, zastavovat nebo prodávat předměty z domova své či cizí, bývá to známka toho, že se v jeho životě objevila nová potřeba. Když při tom porušuje běžné normy, bere si věci bez dohody, zamlčuje a nedokáže doložit své útraty, je dobré aby rodiče zvýšili svou pozornost směrem ke svému dítěti

1.2 Vliv rodiny na vznik patologických závislostí u dětí

Je zjištěno, že mnohé zvyky v rodinách přispěly ke vzniku nebo přetrvávání problémů s drogami, ale samozřejmě že to neplatí absolutně. Mohly se projevit i úplně jinak nebo naopak vůbec ne. Nadměrná opatrnost a obavy, že za každým rohem na dítě čeká nějaká tragédie, mohou paradoxně problémům přispět také.

Zvyků v rodině, které zvyšují riziko závislostí může být mnoho. Pár příkladů:

Svoboda ano či ne?

Svoboda je v rodině vždy velmi důležitá. Svoboda úzce souvisí s nezávislostí a ta opět stojí proti závislosti. V závislosti na lidech a drogách. Svobodu lze chápat zjednodušeně, jako právo na to, dělat si co chci, nebo v její složitě podobě, jako možnost svobodně se rozhodnout pro svou cestu a přijmout všechny důsledky svého chování.

Při výchově dětí se o svobodě začíná více mluvit až v době puberty, ale vše začíná již dříve u rodičů. Ještě před narozením dítěte řeší rodiče otázku svobody, když se rozhodují o sňatku. Mnohé manželství vzniká bohužel v době, kdy jsou oba budoucí rodiče nezralí své rozhodnutí dobře nezáváží, vdávají se a žení, aby se odpoutali od vlastních rodičů nebo se brát „nemusejí“. Pokud se s touto skutečností nevyrovnejí, mohou brát svou přítomnost v rodině jako nesvobodu. Toto děti umí poměrně dobře vycítit.

Zdá se, že rizikovým prostředím mohou být takové rodiny, kde panují extrémní poměry. Je to například přílišná svoboda, která hraničí až s chaosem nebo lhostejností na jedné straně a na straně druhé zase vztahy, kde jsou si všichni tak blízko, že bez sebe neudělají krok.

Dítě jako důvěrník rodiče.

Jasným signálem toho, že vývoj neprobíhá úplně v pořádku, jsou například situace, kdy si matka stěžuje dceři na otce a nalézá v ní spřízněnou bytost při sdílení trpkých pocitů vůči své matce. Dceru taková pozornost zpočátku těší, cítí se být poctěná matčinou důvěrou, dozví se více tajemství a také cítí že matce v tu chvíli opravdu pomáhá.

Problém s rolí zповědníka spočívá v tom, že jde stále jen o dítě, emočně nepřipravené na mnohé problémy. Rozumem rozumí, ale srdcem může být nezralé, zranitelné a zneužitelné. Zatímco horlivě přikyvuje mamince na její trápení v manželství, může v jejím vztahu s otcem vznikat trhлина, o které si s nikým nemůže popovídat. Například problém, o kterém toxikomani v pozdějších letech mluví, se týká například toho, že v rodině ani ve svém okolí neměli nikoho, s kým by se mohli ztotožnit, kdo by jim v něčem mohl být vzorem. Například teprve časem dokáže mladík zjistit, že jeho otec není tak bezcenný a sobecký člověk, jak ho přes vyprávění rozvedené matky vnímal, ale že ho může mít rád i s jeho chybami, takový jaký je ve skutečnosti a dokonce se od něj může mnohé naučit.

Když dítě „musí“ být příliš hodné a dokonalé.

I když se dítě chová rozumně, ještě nedokáže zvládnout míru volnosti odpovědnosti, kterou mu rodiče v dobré vůli svěřují. Hodné děti si tak mohou, sami rozhodovat o tom, kolik času, s kým a jak ho budou trávit. Rodiče necítí potřebu je kontrolovat, možná by jim to připadalo divné a nedůstojné. Může se stát, že se dítě dostane do situací, na které nestačí. Například některé dívky, od konce docházky na Základní školu, začaly žít extrémně „divokým“ životním stylem, byly původně těmi odpovědnými a hodnými dcerami. Klid, věkově neadekvátní odpovědnost, rozumnost a ústa ze strany dospělých, jim najednou začaly bránit ve zdravém vývoji, ke kterému patří i zlobení, dětinské chování, chyby, vzteklost, rebelie. K takovým pubertálním výstřelkům se však dokázaly odhodlat jen v úplně jiném prostředí a to za pomoci rizikových způsobů. S alkoholem a pod vlivem drogy najednou zjistily, že dokáží být spontánní a říci druhým něco řádně od plic. Že nemusí v tu chvíli cítit výčitky, že se

nechovají úplně vhodně. Nakonec mohou zjistit, že pod vlivem drog, dokážou i rodičům ukázat, že nejsou jen takové panenky. Ale to už z nich nemluví jen jejich zdravé sebevědomí a adolescentní bouřlivost, ale uměle vyvolaná podrážděnost a sebevědomí toxikomana.

Nadměrná volnost a nedostatek kontaktu mezi rodiči a dítětem.

Se svobodou je spojená volnost a zoufalé úvahy některých rodičů. Nejsou si jisti, co je v současnosti normální. Zda může například, čtrnáctiletý syn chodit na house párty do rána? Trávit víkendy s kamarády na chatě? Může chodit jejich vzorná dcera domů denně ve dvacet hodin? Smí se rodiče seznámit s kamarády svých dětí? Kde končí svoboda a kde začíná chaos? Kde končí odpovědnost rodičů a kde začíná nadměrná kontrola, která jim s dětmi pokazí vztahy?

Někteří rodiče jsou k soukromí dítěte přehnaně ohleduplní. Může to souviset s tím, že ono samotní prošli zcela odlišnou výchovou. Jelikož jim rodiče do všeho zasahovali, získali pocit, že žádnou svobodu neměli. Ve snaze poskytnout svým dětem lepší dětství je však vlastně opouští s tím, že kdyby něco potřebovali, mohou za nimi kdykoliv přijít. To však nemusí stačit. Když se svěří svoboda, která patří dvacetiletému, do rukou dvanáctiletému, naloží s ní pravděpodobně velmi problematicky.

Jiní rodiče uzavřou s dítětem jakousi obchodní smlouvu: dobré známky = dostatek volného času. V extrémních případech k tomu ještě zastávají názor typu, „Dítě má studovat a ne dělat doma uklízečku. Když ve škole pracuje jak má, má mít volnost, jakou samo dítě chce“.

Díky obchodnímu duchu výchovné dohody, se vytratilo několik velmi důležitých věcí. Je to společný čas s rodiny trávený v zábavě i v práci, čas na klidný dialog mezi dítětem a rodiči, možnost učit se o partnerských vztazích díky pohledu na vztah rodičů, prostor pro učení jak zvládnout konflikty a jiné.

Dítě se tak dostává do světa dospělých příliš rychle. Nemůže využít rodiče jako vzor chování, ani jejich zkušeností při výběru přátel a známých, stejně jako jejich autoritu, která by mu umožnila zvolit někdy méně příjemnou variantu trávení večera, ale o to užitečnější.

Příliš liberální a nedůsledná výchova.

Může se zdát že problémy a drogy čekají na extrémně hodné děti náročných rodičů. Příčiny však nejsou ve zcela špatném přístupu, ale spíše v míře, jakou se uplatňuje a extrémy často vedou k narušení stability rodiny. Proto i nadměrně liberální

výchova, doprovázená občasnými nepřesvědčivými pokusy rodičů o zásahy do života dítěte, může přispět k nerovnoměrnému vývoji dítěte. A i když se to na první pohled nezdá, taková výchova může vést k nedostatečnému uspokojování potřeb dítěte.

Nadměrná kontrola a náročnost.

V rodinách kde časem převládly problémy například s drogou, nacházíme také přehnaně autoritativní rodiče. Může se tam objevit otec, který nesnese, aby se něco dělalo bez jeho souhlasu. Nezná nic než práci a povinnosti. Jinde může atmosféru určovat matka, která se tak bojí všeho neznámého a rizikového, že nejen sobě, ale ani druhým neumožní, aby poznávali nové lidi a prostředí. Náročnost, která oceňuje jen učení nebo těžkou práci, může dítě spíše otrávit a od těchto činností odradit. Ustavičné kontrolování přeneso odpovědnost za vše na bedra kontrolujícího.

Pokud se náročná a kontrolující výchova daří, objevují se skutečné důsledky-úspěchy a výsledky. Ať už se jedná o studijní úspěchy, sportovní výsledky, dokonale zvládnutou starost o domácnost nebo umělecké produkce, vždy začnou zcela přirozeně naplňovat některé z potřeb dítěte. Každé dítě chce být úspěšné a oceňované. Avšak tam, kde je vysoká sebekontrola a nároky dítěte na sebe přehnané a málo vyvážené, může dojít k problematickému vývoji. Dítě si samo osvojí vnitřní přílišnou náročnost. Již nepotřebuje rodiče k tomu, aby mu říkali, kdy má co dělat a kdy už je toho dost. Problémy se pak mohou týkat několika oblastí: Nic mu není dost, přetěžuje se, nikdy není spokojeno, uspokojení čerpá jen z ustavičného úsilí a dosažení úspěchu. To vede časem k vyčerpání, omezení životních hodnot a perspektiv, ochuzení citového života, snížení citlivosti k lidem atd.

Nesnese selhání, neúspěch, nebo dokonce trvalá ztráta možnosti dál být úspěšný a výkonný jsou tak tvrdé rány, že ulevit může jen silná medicína – alkohol a drogy.

Nadměrně racionální a kontrolovaný vztah ve škole, ostatním lidem a především k sobě, může vést k ustavičnému potlačování citových a jiných potřeb. Ty se mohou projevit řadou příznaků. Impulzivními tendencemi k přejídání, gamblingu, užívání drog a pití alkoholu.

Když je výchova jen to, co se říká.

Jedním z typických rysů výchovných přístupů v rodinách problematických dětí a toxikomanů je nepružný a úzký výběr výchovných přístupů. Patří mezi ně například: Nekonečné domlouvání, které tvoří směs výčitek, výhružek, příslibů, manipulací, apelování na rozum, hledání, proč vlastně.....

Mlčení, ve kterém dávají rodiče najevo svůj hněv, nebo rezignaci.

Jednorázové a nedůsledné prosazování sankcí. Rodiče vymyslí a oznámí trest, na který pak zapomenou, nebo se o něm vzápětí mezi sebou pohádají.

Vymáhání slibů. Rodiče často věří, že slib je nejlepším a trvalým řešením, navíc dá nejméně práce. V tu chvíli si neuvědomují, že kladou na dítě mnohdy přílišnou odpovědnost, nechávají na něm, jak to udělá. Pohrozí mu sankcí, kterou stejně nechtějí realizovat a slíbenou činnost zapomenou včas.

Někdy je až neuvěřitelné, jakou trpělivost rodiče měli. Kolikrát se nechali podvést, okrást, oklamat a nic zásadního nezměnili. Při důkladnějším prozkoumání však zjistíme, že se nejedná o trpělivost. Jedná se spíše o zaslepení. Slepou důvěru a silné přání, aby se dítě samo změnilo. Rodiče, kteří mají problém zaujmout pevný výchovný postoj kvůli vlastnímu partnerskému konfliktu, nebo nadměrnému vytížení v práci, se snaží nevidět a neslyšet. A když už zjistí, že dítě se chová nesprávně, domnívají se, že tak jako s dospělým člověkem, stačí i s dítětem jednou všechno rozumně probrat a vše bude v pořádku. Když si po čase všimnou, že to nepomohlo, cítí se podvedeni. Pak následně opakují pohovor s větší naléhavostí nebo výčitkami nebo rezignuje, urazí se a nebo přechodí řešení na někoho jiného.

Manipulativní jednání v rodině.

Lidé manipulují, když se snaží nějak nepřímo dosáhnout toho co chtějí nebo potřebují. Typické je to, že o tom v tu chvíli moc neví. Cílem manipulace je neříci přímo, co chtějí, ale přesto nějak dosáhnout toho, co potřebují. Důvodem může být třeba strach z neúspěchu, odmítnutí nebo nechuť dát najevo, že od druhých něco potřebují.

Takové nepřímé jednání začne po čase zasahovat celou rodinu. I dítě, které si zpočátku umí říci přímo o pohlazení, nebo vyjádřit nepohodu a zlobit se, si po čase navykne na to, že nepřímé manipulace jsou výhodnější a méně riskantní. V rodině však narůstá nedůvěra a nejistota. Lidé přestanou věřit, že je přirozené a možné říci si o pomoc a o zájem, stejně jako je poskytnout.

I samotné užívání návykových látek je nepřímé uspokojování potřeb. Vždyť co jiného dělá otec s nervozitou z jednání, když si zapálí cigaretu? Matka řeší dietařením své pocity méněcennosti v zaměstnání, vzteky přejídáním.

1.3 Dílčí závěr

Patologická závislost je něco, co v současné době nelze vůbec přehlížet, ale naopak, postavit se k tomu čelem a začít tento problém nějakým způsobem řešit.

V první řadě, je nutné mít otevřené oči a chtít vidět. Již prvopočátek se dá odhalit hned v samotném začátku. Na to je právě dobré mít otevřené oči. Například lze nějaký problém odhalit tím, že si lze všimnout toho, že například nastala změna v přátelích a známých, změna v oblékání a mnoho dalších věcí, které jsou v této kapitole vyjmenovány a popsány.

Další a velmi významná složka tohoto problému je rodina. Je nutné, aby oba rodiče měl chuť vychovat dobře svého potomka. Velmi ocenitelné je vzájemné doplňování rodičů při výchově. Důležité je podchytit dítě při jeho výchově, být mu nápomocný, být mu jako vzor, kamarád, umět si udělat čas na dítě a tím snížit možnost nějakého patologického problému. Udělat vše pro to, aby si rodiče mohl říci že na výchovu svého potomka měli velmi dobrý vliv a udělali vše pro to, že byl dobře vychován a začleněn do společnosti.

2. Charakteristika patologických závislostí

Jsou to závislosti, kdy se prožívání člověka mění na základě příjemného prožitku, nebo příjemných prožitků z něčeho tak, že se přestává ovládat a narůstá u něj touha po takovém chování, které směřuje k prožívání daného příjemného prožitku. Člověk se jich zbavuje velmi obtížně.

2.1 Kouření

Již delší dobu se zdá, že mládež nedostává objektivní informace o kouření a jeho významu. Je to velká škoda, jelikož kouření a návyk na ně je velmi škodlivý po stránce zdravotní. Nebezpečí kouření je všeobecně podceňováno, to zřejmě z důvodu, že nepůsobí okamžitě poruchy chování a devastaci osobnosti tak, jak je to vidět u jiných drog. Bohužel zdravotní následky v pozdějším věku jsou však zdrcující.

Tabák byl vždy pěstován jako lék, okrasná rostlina a jako droga. Účinnou látkou je nikotin a další ne zcela známé množství látek organických i anorganických. Z těch účinných a škodlivých je to kyanovodík, amoniak, kysličník uhličitý, metan, sirovodík, metylalkohol a další. Nikotin je přímo vzorovou drogou. Je toxický, má psychotropní účinky a je návykový. Je to droga naší civilizací přijatá, velmi oblíbená a také dosti tolerovaná. Z kouření vůbec není strach, proto máme takové množství kuřáků.

Kouření může způsobit akutní otravu nikotinem. Jelikož nikotin je prudký jed, téměř jako cyankáli, stačí k smrtelné otravě 50 mg. látky. To je množství obsažené v jedné cigaretě. Z ní se při kouření vstřebávají pouze 2 mg. nikotinu. Takzvaným šlukováním cigaret (vdechováním kouře) se množství vstřebávaného nikotinu zvyšuje až osmkrát.

Otrava nikotinem se projevuje studeným potem a bledostí, velkou bolestí hlavy, skleslostí a zvracením.

K smrtelné otravě dochází spíše výjimečně u dětí, u nekuřáků a u těch kteří překročili „svoji únosnou dávku“.

Kouřením dochází také k chronické otravě nikotinem. K této otravě dochází u již navyklých kuřáků. Na nikotin se ve tkáních vyvíjí tolerance. To znamená že jeho účinnost klesá v souvislosti na tom, jak je daná osobnost na nikotin navyklá. Tato tolerance umožňuje zvyšovat množství vykouřených cigaret a tím dodávat do těla větší dávku nikotinu, který za cenu chronické otravy působí kýženou změnu duševního stavu

a nálady. Na chronické otravě se také podílí i ostatní škodlivé látky, které jsou obsaženy v cigaretovém kouři.

V této kapitole nelze opomenout samotné psychotropní účinky nikotinu. Nikotin má psychotropní účinky, které jsou podkladem návyku a závislosti.

Nikotin se váže na specifické receptory buněk mozku a po určitou dobu je blokuje a vyřazuje z jejich normální funkce. Po stránce psychické není účinek nikterak dramatický, nedochází k nápadné euforii nebo k útlumu či podráždění, které by měly za následek poruchy vnímání a myšlení. Proto nedochází ani k poruchám chování, ba naopak dochází k vytváření psychiky, pocitu uspokojení, mnohdy u již závislých osob, které špatně snášejí dlouhodobější absenci drogy. Je zjištěno, že šestinásobné požití nikotinu vede ke vzniku závislosti až u 85 % osob. Závislost bývá psychická i fyzická. Čím mladší je zneuživatel drogy, tím rychleji vzniká fyzická či farmakologická závislost. Návyk na kouření je jednou z činností, které se může mladý člověk naučit doma v rodině, když denně pozoruje kouřící rodiče. Pokud se ztotožňuje se svými rodiči a jejich chováním, nemůže si nevšimnout toho, že při kouření vypadají a cítí se zklidněni, povzbuzeni a uspokojeni. Je to přímo výzva k napodobení. Určitě si děti říkají, proč to tedy nezkusit, když to rodičům činí tak dobře. V kontaktu s vrstevníky si mladý člověk s cigaretou připadá mužnější, atraktivnější a sebevědomější. Tentýž model napodoby se může vyvíjet v partě mladistvých, zvláště je-li významnou součástí mladého člověka. V partě navíc platí diktovaná pravidla chování.

Kouření přechází v návyk asi u 50 % osob, které začali kouřit. Přejít z návyku v závislost záleží na množství zneužívané drogy a dalších okolnostech. K prevenci užívání drog a alkoholu je především nutná prevence kouření, protože kouření uvádí mládež do drogového světa. Dalo by se to nazvat, že je to taková „startovací droga“. Tvrzení, že dospívající mládež, která nikdy nezačala kouřit, zřídka užívá jiné drogy, se blíží pravdě.

Zdravotní následky kouření jsou alarmující. Nejzávažnějšími následky kouření jsou chronický zánět průdušek, rakovina plic, choroby srdce a cév, nemoci zažívacího traktu a mnoho dalších. V současné době umírají na světě na následky kouření tři miliony osob ročně. V České republice umírá na následky kouření 23 000 osob ročně. Rozhodující pro vznik rakoviny průdušek bývá vykouření 150 000 cigaret, čehož kuřák při spotřebě 20 cigaret denně dosáhne za dvacet let. Podíl kuřáků u nemocných s rakovinou průdušek je více než 90 %, protože některé složky kouře jsou rakovinotvorné. Z těch, kteří vykouří za svůj život více než 200 000 cigaret, dostane rakovinu každý čtvrtý

kuřák, z těch kteří vykouří více než půl milionu cigaret, dostane rakovinu každý druhý kuřák. Čím dříve se začne kouřit, tím více se cigaret vykouří a tím vzniká větší pravděpodobnost, že se objeví zdravotní následky.

Bezohlednost kuřáků poškozuje jejich vlastní děti, ale i mnohé cizí osoby, které s nimi sdílejí zakouřené prostory. Dochází tak k pasivnímu kouření, které velmi škodí i nekuřákům. I když je možné snížit zdravotní nebezpečí tím, že se nevdechuje kouř z cigarety, nejlepší je vůbec nezačínat kouřit. Moderní svět, kam si i my přejeme patřit, kouřit přestává. Z tohoto vyplývá: Normální je nekouřit.

2.2 Alkohol

Ve smyslu zákona, se považují za alkohol takové nápoje, které obsahují 2-50% alkoholu, chemického etanolu. Etanol je od nepanšti známá poživatina s psychotropními účinky, převážně hypnosedativními a trankvilizujícími.

Jeho požívání způsobuje závažné důsledky zdravotní, sociální, etické, právní a řadu dalších.

Pro alkohol je charakteristické, že se rychle vstřebává z trávicího ústrojí a rychle se distribuuje do organismu, zejména do tělesných tekutin. Klinické příznaky závisí na hladině alkoholu v krvi, která je ovlivněna množstvím požitého alkoholu, rychlostí resorpce, eliminace tělesné hmotnosti.

Je nutné se zabývat u dětí, i z hlediska zvláštností rostoucího organismu v jeho jednotlivých fázích. Lokální působení nehraje takovou velkou roli, zato působení celkové ovlivňuje dětský organismus nepříznivě, při otravě alkoholem chronické, tak i při adekvátní, se kterou se lze setkat i v dospívání. Buď se děti dostanou nějakým způsobem k alkoholu, nebo dospělí sami v některých případech i pro zábavu, vmanévrují děti do situace že alkohol pijí. Děti a alkohol bohužel není nic vzácného. Sám pozoruji, jak není problém pro nezletilé koupit v supermarketu alkohol, nebo při jakékoliv domácí oslavě mají děti v ruce skleničku alkoholu s dovětkem „vždyť ten trošek nemůže nikomu uškodit“. Toto je takový začátek ochutnávání alkoholu u dětí, bohužel s velkou podporou u dospělých.

Mladý člověk, zvláště v době dospívání, snáze podléhá nepříznivým vlivům okolí, nemá zábrany, které by pracovaly tak jako později a proto se také u mladistvých závislost na alkoholu vyvíjí poměrně brzy a snadno. Jak jsem již zmínil, bohužel s velkým přispěním nás dospělých. V době, kdy osobnost mladistvého je vlivem

charakteristických pochodů v pubertě ovlivněna růstem a vývojem samým, velmi snáze se přehlédne, že příčinou vzdorovitosti a neadekvátního chování je i něco jiného než samotná puberta. Na tuto samotnou pubertu se plno dospělých odvolává. V dospívání se hůře odlišují stádia alkoholismu nežli v dospělosti. Vždyť citová labilita, rysy povrchnosti, oslabení vůle, to vše patří i k fyziologickým projevům dospívání. Teprve následně se přidružují další projevy jako poruchy vnímání, chudnutí duševního života či zhoršování paměti. Ovšem i to je v době dospívání poměrně značně závislé na vlivu okolí. Také se velmi často objevují poruchy denního režimu, dále si je možno všimnout, že dospívající dítě změnilo svůj životní režim, například změnou stravy, nepravidelností spánku a jídla, počátkem kouření atd. Nepříznivé je také to, že toxikomanie jiného druhu je přísně kontrolována, zatímco poškození alkoholem je rovněž toxikomanie, ale společnost ji snáze přehlédne, omluví a domnívá se že ji také velmi toleruje, když si neuvědomuje jaké následky může mít do budoucna. Nyní bych chtěl zdůraznit že, alkohol je psychoaktivní látka podobně jako jiné drogy, že má své farmakologické, toxické i smrtelné dávky. Vždy záleží jako u ostatních drog na množství, které alkoholik požívá, na době po kterou alkohol požívá a na následcích, ke kterým požívání alkoholu vede. U mladého dospívajícího člověka, pak je nutno mít na paměti to, že poškození alkoholem nepříznivě formuje jeho další život a způsobí poškození a omezení zdravého a harmonického života na pět i více desetiletí dopředu.

U alkoholu je tomu podobně jako u drog. Motivem zde bývá především zvědavost, ale i touha po zvláštním prožitku. Motivy mohou být i nevědomé a velkou roli hrají také vlivy okolí. Domnívám se že nevědomost okolí k tomuto problému je naprosto zřetelná a pro mě naprosto zarážející. U dospívajících může jít i o jakýsi projev vzpoury vůči dospělým a projev jakési sounáležitosti se skupinou lidí, kteří mají jiné názory a jiný systém hodnot, než který platí v dané společnosti. Špatné je také to, že postoj samotné společnosti k alkoholu není zdaleka tak odmítavý jako postoj k drogám. Pro dospívající není nic neobvyklého když vidí v kinech, i v televizi, že všude, kde o něco jde si někdo zapálí cigaretu a u toho popíjí alkohol, zejména když prožívá duševní napětí. Závislost na alkoholu začíná u mladistvých nejčastěji jako svedení ve skupině, v partě. Jindy zase alkohol ovlivňuje úzkost nebo jej mladistvý pije, aby si dodal odvahy například při navazování známosti s druhým pohlavím a přisuzuje mu také působení ve smyslu sexuální stimulace. Bohužel první zkušenost vede k tomu, aby se opakovalo a zkušenost se posílila. Jindy si chce mladistvý vynutit respekt a přijetí do určité skupiny mladých lidí, nebo prostě chce uspokojit pocity agrese vůči rodičům,

nebo vůči samotné společnosti. U osobnosti s toxikomatičnou strukturou se záhy vytváří pevná vazba k alkoholu.

Požíváním alkoholu se dospívající pomalu dostává k narušenému dospívání. Za samotné dospívání fyziologicky lze považovat dobu zhruba od 12 let do 22 let. Tedy 10 let života kdy dochází k prudkým změnám v oblasti duševní a také tělesné.

Alkohol, zejména požívaný v této věkové kategorii působí škodlivě nejen v oblasti duševní a tělesné, ale výrazně v oblasti sociální, citové a estetické.

Účelem dospívání je začít a také dokončit v uvedené době deseti let růst a vývoj jedince. Je všeobecně známo, že růst a vývoj jsou složité pochody každého jedince a každá škodlivina porušuje výrazně harmonii růstu a také vývoje. Alkohol který má své zvláštnosti v působení na rostoucí organismus, rozhodně růst a vývoj poškozuje.

Jedním z dalších úkolů, které musí dospívání splnit, je pohlavně vyspět. I zde je dospívající alkoholem velmi těžce ohrožen.

Dospívající se musí naučit vědět si rady s novými pohledy na vlastní tělo a samotnou vlastní osobnost. Zde je otevřená celá škála možností, jak se budou rozvíjet pod vlivem alkoholu jeho duševní funkce, jak bude prožívat rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí, která se tvoří právě v této době, jak bude vytvářet vlastní sebepojetí, jak bude moci uplatňovat jinak tak typický podíl na utváření vlastního života, jak bude alkohol působit na labilní osobnost dospívajícího, na jeho pocitu méněcennosti, přeceňování, na erotické vztahy, sociální pocity, na přirozené oprošťování se z dětské citové závislosti.

Dospívající si musí budovat nové a nové vztahy k vrstevníkům. Nyní si kladu ale otázku, jak je ale může budovat pod vlivem alkoholu. Jak může prožívat první lásku-pod vlivem alkoholu. Jak zapadne do světa vrstevníků a dospělých. Sám si nedovedu vůbec představit že bych potkal moji dceru, někde s nějakým svým „amantem“ a ten by byl v podnapilém stavu.

Získat sebedůvěru a vybudovat vlastní systém hodnot je typické pro dospívání. To je velmi ohroženo, vzhledem k vlastnostem, které u člověka navozuje. Jsou to vlastnosti jako například, nedůslednost, nepřesnost, nespolehlivost, povrchnost atd. Jsou to vlastnosti které každý člen společnosti nutně musí mít aby, byl dobře začleněn ve společnosti.

2.3 Marihuana

Jako marihuana je označovaná droga, která je složena z usušených a rozmělněných listů a vrchní rostlinné okvětní části konopí setého (*Cannabis sativa*), konopí indického (*Cannabis indica*) případně konopí rumištního (*Cannabis ruderalis*).

Slangově, zvláště pak jejími uživateli, jak jsem byl sám poučen, bývá označována mnoha různými názvy jako tráva, ganja, či hulení. Název marihuana je počestěná verze španělského označení marijuana, které bylo použito i jako propagandistický prostředek boje proti pěstování a užívání konopí. Neutrální název je konopí.

Účinky v případě kouření se dostávají po pěti až deseti minutách a účinek může přetrvávat jednu až čtyři hodiny. Nízké dávky vedou k navození klidu a vzrůstajícího pocitu dobré pohody, doprovázené jakýmsi stavem zasněného uvolňování, pocitem hladu, zejména chutě na sladké. Změny ve smyslovém vnímání, živější vnímání zrakových, sluchových čichových, hmatových a chuťových vjemů mohou být doprovázeny pronikavými změnami ve způsobu myšlení a jeho vyjadřování. Velmi se prohlubuje i prožitek z hudby. Například tyto velké prožitky hudby lze sledovat při u nás velmi známých Techno párty, které jsou podle mého názoru v naší republice velmi tolerovány a hojně navštěvovány hlavně mladými posluchači z jiných zemí. Domnívám se že tyto akce nejsou ve světě mnoho tolerovány a bohužel u nás je to pravý opak a tak se do naší republiky sjíždějí na tyto akce různí „turisti“, kteří se při těchto akcích ukazují v plné své kráse. Není nic neobvyklého když vidíte na Techno párty naprosto opilé, zfetované, bez jakékoliv logiky tančící jedince u ohromné a řvoucí zvukové aparatury. Při vyšších dávkách nastupuje takzvaná „vydmutost“ kdy se uživatel směje všemu a sám vlastně neví proč. Někdy tyto záchvaty mohou trvat i desítky minut a nedají se zastavit. Po stavu euforie nastává stav kdy člověk nemyslí vůbec na nic a jen kouká do prázdna nebo se mu chce spát. Uživatelé tento stav popisují jako velice příjemnou relaxaci. V případě, že se marihuana jí, nastupuje účinek později a efekt trvá déle. U dlouhodobých uživatelů je stav poklidnější a mizí vysmátost.

U některých uživatelů droga vyvolává pouze slabý účinek, popřípadě ho nevyvolává vůbec. Kouření zvyšuje riziko bronchitidy a jiných plicních onemocnění. Pravidelné uživatelé bývají apatičtí, zanedbávají svoji práci i osobní vztahy. Nebylo zatím jednoznačně prokázáno, zda výskyt psychických poruch souvisí bezprostředně s užíváním konopí, nebo naopak zda jedinci se sklony k psychickým poruchám

vyhledávají konopí, kvůli možným psychoterapeutickým účinkům. Zvyšuje a následně snižuje krevní tlak a zvyšuje tepovou frekvenci srdce. Existují teorie, podle kterých se u mužů snižuje plodnost, ale ta není všeobecně přijímána. Metabolické produkty rozkladu účinných látek obsažených v konopí se z těla vyličují jen velmi pomalu, mají tendenci se ukládat v tukové tkáni. Uživatelé mají často zarudlé oči.

Riziko užívání marihuany je velmi vysoké. Marihuana je drogou, kolem které se v rodinách i ve společnosti vede nejvíce diskusí. Obvyklé argumenty „PRO“ se týkají toho, že na ní nevzniká závislost a že má méně zdravotních rizik než alkohol či tabák. Moderní zdravotní hledisko se tolik neohlíží na jednotlivá zdravotní rizika, jako spíše na celkovou kvalitu života uživatelů jednotlivých drog. Ta je bez ohledu na jiné drogy u pravidelného kuřáka marihuany výrazně snížena a ohrožena.

Jednotlivá rizika užívání marihuany:

- úrazy pod vlivem drogy
- riziko rozvinutí dosud skryté vážné psychické poruchy (schizofrenie)
- snížená pozornost a krátkodobá paměť
- zúžení zájmu, sociální a kulturní perspektivy
- zvýšená pravděpodobnost rozšíření užívání o další drogy

2.4 Patologické hráčství – Gambling

Patologické hráčství lze označit jako poruchu chování a prožívání, která se vyznačuje především nutkavou potřebu hrát. Tato porucha spočívá v opakovaných epizodách hráčství, která jsou na úkor sociálních, materiálních, rodinných a pracovních hodnot. Místnosti s hracími automaty přitahují děti a mládež jako magnet. Mimoto přinejmenším stejně silně poutají i osoby, které jsou náchylné dětem ubližovat nebo je zneužívat. Je to očividné nebezpečí, před nimž je nutno děti výslovně varovat. Musejí totiž vědět, že se k nim zvláště na těchto místech někdo může vetřít, nabídnout se, že za ně hru zaplatí nebo je pozvat, aby s ním šly do některé jiné herny. Nastává zde problém a sice v podobě nebezpečí, že se taková hrací vášně dítěte s největší pravděpodobností promění v závislost na hazardu i kdyby dítě začínalo jen těmi neškodnými hracími automaty, na nichž nelze mnoho prohrát ani vyhrát.

Jsou děti, které do této mánie vkládají veškeré peníze, jež dostanou od rodičů na obědy, na dopravu, jako kapesné. Jiné se dokonce odhodlávají až ke krádežím. Vyskytly se také zprávy o dětech, které kvůli hráčské vášni zanechaly docházky do školy. Naštěstí vzácnější, ale zato otřesnější, jsou zprávy o sebevražedných pokusech, nebo dokonce vraždách pro dluhy, již se mezi mladými nahromadily právě v souvislosti s hráčskou vášní na těchto automatech.

Na vzniku patologických závislostí se podílí mnoho faktorů a proto nelze nikdy dokonale určit příčiny. Nejvýznamnějším faktorem, který ovlivňuje chování a jednání dítěte je rodina. Děti, které pocházejí z rodiny, kde převládá harmonie ve vztazích jejích členů, zdravý náhled na věc a bezproblémové plnění svých rolí obvykle neinklinují k patologickým závislostem. Oproti tomu děti z rodin s narušenými vztahy, žijí často v sociokulturním problémovém prostředí a utíkají od těžkostí k negativním jevům.

Pro děti je také velmi důležité prostředí školy a úroveň pedagogického sboru. V prostředí školy tráví téměř třetinu denního času, takže škola na ně má obrovský vliv. Velmi významnou roli v jednání a chování dítěte jsou jeho temperamentní vlastnosti, inteligence a ostatní dědičné a vrozené vlastnosti a schopnosti.

Osobnost se popisuje jako soubor trvalých způsobů, jimiž jedinec vnímá, přemýšlí a vztahuje se jak k okolí, tak sobě samému, přičemž tyto způsoby vnímání a přemýšlení jsou zřejmé v širokém rozsahu významných osobních sociálních vlastností.

Některé rysy osobnosti jsou více podmíněny dědičností, jiné prostředím. Temperamentní rozměry-vyhledávání nového, míra závislosti na odměně a vytrvalost, sklon vyhýbat se poškození, jsou podmíněny z větší části dědičností, která je ovlivňuje přibližně ze dvou třetin. Tři rozměry souborně nazvané charakterem-sebe zaměření, ochota spolupracovat a přesah- jsou spíše ovlivňovány prostředím (učením).

Nízká úroveň sebe zaměření (vůle) je společným jmenovatelem všech druhů poruch osobností.

Člověk aby užil drogu, musí mít nějaký podnět nějaký spouštěč. Pro děti je velmi typická nuda, problémy doma a ve škole, zvědavost, napodobování dospělých nebo nějakého vůdce party. Také velmi silný vliv má na děti a mládež televize a film, samo zřejmě také neuvážená reklama.

2.5 Šikana

V této kapitole, se pokusím charakterizovat šikanu jako celek.

Nejprve je nutné si vysvětlit co je to vlastně šikana a kde se bere potřeba šikanovat jiné lidi.

Samotná šikana je vlastně nemoc toho jedince který šikanuje. Velká část projevů šikany naplňuje skutkovou podstatu trestných činů. Velmi důležitým znakem samotné šikany je samotný nepoměr sil mezi agresorem šikany a jeho obětí. Lze tedy konstatovat, že takovým typickým znakem šikany je převaha agresora šikany nad jeho obětí šikany. Mohli bychom mluvit o samotné šikaně, musí zákonitě existovat: samotný agresor šikany, jeho oběť a samozřejmě také prostředí, ve kterém se šikana uskutečňuje.

Podle mého zjišťování a pozorování, velice se šikana rozmohla v poslední době hlavně na školách a venkovních prostorách školy. Toto mohu bohužel pouze potvrdit, protože bydlím přímo proti jedné velké Základní škole.

Šikanování je velmi nebezpečný a závažný společenský jev, ohrožující samotnou oběť šikany fyzicky, ale zejména psychicky. Zhruba v říjnu roku 2007, přinesl jeden televizní kanál reportáž o šikaně na základní škole. Jednalo se o partu chlapců okolo čtrnácti let a vyhlédli si slabšího jedince. Tak dlouho chlapce šikanovali až se nervově zhroutil a musel být hospitalizován v psychiatrické léčebně. To jsou tedy důvody, proč nesmíme dopustit, aby se šikana přehlížela, nebo zlehčovala, což se bohužel ještě stále děje. Samotná nevšímavost je zřejmá v okolí, kde se šikana děje, v rodičích a samotné škole. Ve školních kolektivech existuje vážné nebezpečí, že i samotný kantor, často neúmyslně, ale bohužel mnohdy i záměrně, podporuje silnější jedince, kteří pak začnou vykonávat to, co už vede k samotné šikaně. Šikanování je tedy nutno chápat, jako poruchu vztahů a to nejen mezi samotným agresorem šikany a jeho obětí. Nyní se naskýtá otázka v našem případě: Co vede žáky k šikaně? Je tedy předpoklad, že samotní iniciátoři šikany jsou silní jedinci ve společnosti, touha po moci a samotné násilí je jejich hnací jednotkou. Dobře umí skrývat svůj strach a naopak umí precizně zneužívat strachu jiných. Jsou fyzicky silnější jedinci než jejich oběti. Dále to mohou být motivy, které vedou k šikanování:

- Zabíjení nudy-vyplňování volného času mezi výukou. Odstupem času zjišťuji, že chození o velké přestávce po tzv. Václaváku (velký prostor uvnitř školy mezi učebnami), mělo hlavní význam a to právě vyhýbání se možností šikany o přestávce a poměrně dobrý přehled kantorů nad žáky.

- Prevence – dříve byl agresor šikanovaný, nyní z prevence šikanuje sám.
- Badatel – agresor zkoumá, co samotná oběť od něj vydrží, má svou oběť jako hračku.
- Upoutání pozornosti – agresor chce být středem pozornosti spolužáků, když se mu to nedaří jiným způsobem.
- Vykonat něco velkého – přehlušení dennodenního komplexu méněcennosti.
- Žárlivost – agresor závidí oběti jeho úspěchy ve škole, ve sportu .....

Šikana se dělí na pět stádií, o kterých bych se chtěl zmínit. Jsou využitelné při posuzování a rozpoznávání jednotlivých stádií šikany.

První stadium: zrod ostrakismu

Mezi kantory i rodiči je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky. Mohou to být, například přítomnost patologického sadisty a absence kázně. Proto se výskyt šikanování považuje za ojedinělý, pro život normálních žáků bezvýznamný. Ovšem tato představa je zcela mylná. musíme se tedy zamyslet, kde se tedy šikanování ve zdánlivě zdravých kolektivech bere? Podmínky k jeho vzniku mohou být totiž zcela běžné a velmi nenápadné. Kázeň v takové skupině bývá poměrně dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a holky. V každé školní skupině se vždy při „hře se strachem“ záhy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení, ti kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, zakoušejí prvky šikanování tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře. Je neoblíbený a není kolektivem uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, skupina ho vůbec nebere jako rovného, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají si na jeho účet drobné legrácky. Tato situace je zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. [ⓐ]

Když, nastane tato první fáze šikanování, jde o zárodečný stav, který může přejít do dalšího stádia.

---

¹ Kolář, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 36.

Druhé stadium: fyzická agrese, přitvrzování a manipulace

V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem, nebo jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese. Zážitek, jak chutná moc, když bijí a týrá někoho slabého a ustrašeného, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran. To znamená, že se začíná agresivní chování opakovat. Velmi nepříznivou variantou je situace, když násilí začne praktikovat vůdce a sociometrická hvězda skupiny jako levnou zábavu nebo prostě jen pro obveselení okruhu svých obdivovatelů. Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování neuspějí. Jestliže je ale, imunita skupiny vůči šikaně nějakým způsobem oslabena, jsou pokusy o šikanování trpěny a je téměř jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření. [Ⓞ] V této fázi je ještě možné, aby společnost kde se nemoc šikanování vyskytla, uzdravila sama. Pokud není oslabena tím, že se ve třídě sejde skupina žáků, kteří mají agresivní chování jako přirozenost.

Třetí stadium: klíčový moment - vytvoření jádra

Jestliže, se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů tzv. úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého. V této době je již skupina v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se neformuje silná pozitivní podskupina, která bude alespoň, rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů podskupiny tyranů, tažení tyranů může nerušeně pokračovat dále.

---

¹ Kolář, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 37.

Někdy vznikne křehká rovnováha mezi dvěma nejsilnějšími podskupinami agresorů a slušných žáků, a násilí se dočasně zastaví.^① Může však lehce dojít k porušení této rovnováhy, například při příchodu dalšího agresora, nebo typické oběti šikanování. Členové skupiny slušných žáků se nevyskytují příliš často a když tak mají oslabenou pozici, právě proto že jsou slušní a dodržují pravidla. Naproti tomu agresori žádná pravidla nemají. Všichni ale dodržují jeden nepsaný zákon a to ten, že se „nežaluje“. Tak vlastně nepřímo umožňuje vznik a růst šikany.

Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů

V případě že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. Je to něco podobného, jako když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. Buňka zůstává navenek zachována, avšak místo aby organismus podporovala, tak zevnitř ho úplně rozkládá. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě-aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.^② V této fázi šikany již není návratu. Sociální cítění a chování celé společnosti se začne hroutit a směřovat k totalitnímu chování. Zde je již náprava velmi obtížná. Ozdravný proces je velmi náročný na pedagogické pracovníky, je zde často nutný zásah vyškoleného odborníka.

Páté stadium: totalita, neboli dokonalá šikana

Zhoubný proces bez pomoci zvenčí obvykle ústí do posledního stadia nemoci. V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny, a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování. Dojde na rozdělení žáků na dvě skupiny. Otrokáře a otroky. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od materiálních hodnot po jejich tělo, rozumové schopnosti, city, školní znalosti a mnoho jiných. Důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim

---

¹ Kolář, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 39.

² Kolář, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 39 – 40.

otrokáři mohou způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby a oni nejsou schopni se bránit. Agresori, kteří ztrácejí poslední zbytky zábran a smyslu pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí. V malé skupině zcela vytěží zlo, nápadně například podobné fašismu s jeho ideologií pánů a otroků. Původně neutrální, nebo mírně nesouhlasící členové skupiny jsou stále konformnější. S velikým zájmem přihlížejí, případně se stále aktivně zapojují do šikanování. Zbytky lidskosti jsou vytěsněny alternativní identitou, přijímací ideologií násilí, v níž není místa pro soucit s utrpením a kde zcela chybí pocit nějaké viny. Otroci jsou stále závislejší a ochotnější udělat cokoli. Neúnosnost utrpení řeší únikem do nemoci, odchodem ze školy, neomluvenou absencí, zhroutí se, případně se pokusí o sebevraždu. Prorůstání para struktury násilí do oficiální školní struktury je poslední metou k absolutnímu vítězství šikanování. Páté stádium šikany je příznačné spíše pro šikany ve věznicích, výchovných ústavech pro mládež a vojenském prostředí. V mírnější podobě se vyskytuje bohužel i na školách. Stává se to případně, když vůdce jádra agresorů je největší hvězdou třídy. Je žákem s výborným prospěchem, pomáhá kantorovi ochotně plnit jeho úkoly, má kultivované chování k dospělým. Vedení dospělých ho plně podporuje a věří mu, stojí mnohokrát za ním i třídní učitel a ostatní vyučující. Jakékoliv signály skrytého volání o pomoc nesympatického, výukově slabého žáka jsou v těchto případech přehlíženy, nebo vykládány v jeho neprospěch. [ⓐ]

Tato fáze je úplným zhroucením systému společnosti. Jsou akceptovány formy šikanování, jako normy běžného chování všemi členy společnosti. V této fázi při vyšetřování se paradoxně oběti zastávají názorů, a proto u nich často dochází k tomu, že mění předešlé výpovědi.. Úplné vyléčení této fáze je prakticky nemožné bez rozdělení společnosti, respektive všech žáků do jiných výchovných zařízení.

Dále je nutné se zmínit o typech iniciátorů šikanování. Byly zjištěny tři typy.

1 typ

- impulsivní, hrubý, primitivní, narušeným vztahem k autoritě, kázeňskými problémy
- šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, používá šikanování k zastrašování, vyžaduje absolutní poslušnost
- velmi častý výskyt agrese a brutality rodičů, jakoby agresor násilí vracel

---

¹ Kolář, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 40.

2 typ

- velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy až se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu
- násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomností svědků
- v rodině se často uplatňuje důsledný a náročný přístup, někdy až vojenský dril bez pocitu lásky

3 typ

- „srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, vlivný a oblíbený
- šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, snaha zdůraznit „srandovní“ a „zábavné“ stránky

může být přítomna citová subdeprivace a absence duchovních hodnot v rodině

2.6 Oběť šikany

Je velmi těžké vystihnout osobnost oběti šikany. Oběti bývají často lidé, kteří se sami nejsou schopni bránit. Jsou žáci, kteří jakoby šikanování sami přímo nechtěně přitahovali a jsou také opakovaně šikanováni. Jedná se o oběť pasivní, úzkostnou a nejistou, která se není schopna sama bránit agresi, která je na ní prováděna. Dále jsou tu oběti, které dráždí své okolí nějakou odlišností od ostatních. Často jde o jiný styl života, oblékání, národnosti, nebo svým psychickým a fyzickým stavem. Z tohoto sumáru, lze rozpoznat dva druhy oběti šikany:

- pasivní - oběť špatně snáší stresové a psychické situace (je úzkostná, pasivní a nejistá)
- provokativní – oběť se odlišuje od ostatních v kolektivu (barvou pleti, velmi často vadou řeči a bohužel také velmi často nějakým postižením)

Je namístě se zmínit o vztahu agresora šikany a jeho obětí. Velmi často to jsou osoby v relativně podobném postavení, velmi často jde o vrstevníky, nebo jedince s minimálním věkovým odstupem. Položil jsem dotaz kantorce na základní škole, zda je

u nich na škole šikana a kdo šikanuje. Bylo mi odpovězeno že na škole se šikana vyskytuje a poměrně ve velkém rozsahu a šikanují většinou děti ve své třídě, čili své vrstevníky. Velmi zřídka se objevuje šikana starších žáků na mladší.

Od počátku vzniká nějaký vztah ve třídě. Je to rozdělení skupin, které jsou různě silné a každá skupina s jinými zájmy. Mezi těmito skupinami vzniká vazba. V takové „pozdější“ stádii šikanování se běžné hraní a experimentování se strachem zvrátí v závislost mezi agresorem šikany a jeho obětí. Agresivní chování se u agresora většinou stupňuje a často vede u oběti šikany k prolomení křehké ochrany vůči tělesné a psychické bolesti.

Velmi důležité je prostředí kde se samotná šikana odehrává. Ve škole kde je poměrně vysoký výskyt šikany hraje velkou roli osobnost výchovného pracovníka, nejčastěji kantora. Osobnost kantora hraje nezanedbatelnou roli při vzniku samotné šikany, ale i při odhalení a pomoci. Ke zjištění samotné šikany je zapotřebí silné a zralé osobnosti kantora. Podle mé praxe ve školství, to jsou kantoři kteří jsou služebně starší a mají vybudovaný již nějaký respekt před žáky.

Dalším velmi důležitým faktorem je prostředí rodiny, jak u agresora šikany tak u oběti. U agresora šikany a nebo přímých účastníků je v rodinách různě velká citová deprivace a chybí citové a duchovní hodnoty. Samotní agresoři, opakují násilí, které vidí velmi často ve svých rodinách. Právě proto považují za naprosto normální věc a vůbec s nepřipouštějí, že dělají nějakou špatnou věc. Také se setkávají v rodině s přísnou výchovou bez lásky a jakýkoliv citů. Oproti tomu u obětí šikany je nejčastěji stav ochranné matky. To znamená, že v rodině zcela chybí mužský prvek, se kterým by se oběť mohla jakkoliv identifikovat, nebo je v rodině zcela dominantní matka a submisivní otec. Sám znám pár rodin, kde je naprosto dominantní matka v rodině a připadá mi to takové divné, když matka rozhoduje o věcech o kterých by měl dle mého názoru rozhodovat otec. Je to ale postavení rodičů, které jim oboustranně vyhovuje.

Další možností jsou rodiny, kde jsou znát neurotické stavy rodičů. V tomto případě jsou členové rodiny nejistí, zvýšeně úzkostní a mohou mít poruchy sebevědomí. Takové nejisté rodiče jsem potkal v obchodě s obuví když kupovali své ratolesti obuv. Zkoušeli velmi dlouho dítěti obuv, dítě už bylo nevrle a rodiče se patli jeden druhého „tak co myslíš mamko“ a nebo obráceně „co myslíš taťko“. Jak to dopadlo bohužel nevím, jelikož mezitím co tato rodinka zkoušela jedny botky dítěti, tak jsem ozkoušel a nakoupil boty pro celou moji rodinu. Zde se jen potvrdily specifika rodinné výchovy, které jsou již zaznamenány v minulé kapitole.

2.6.1 Šikana a samotná společnost

V posledních letech je zcela evidentní nárůst šikany na základních školách. Samotná medializace opravdu těch nejhorších případů, donutila společnost se tímto přehlíženým problémem vážně a rychle zabývat. Pomalu si všichni začínáme uvědomovat, kde máme dítě školou povinné, že třída kam naše ratolest chodí je taková malá společnost a návyky, které si děti utvářejí ve škole, přenášejí i do skutečného života. Zdravá společnost je základem dobře fungujícího státu. Také samotní rodiče dětí by si měli uvědomit, že kantoři jsou rovnocenní partneři ve výchově svých ratolestí. Měla by vzniknout vzájemná spolupráce mezi nimi. Na můj dotaz ohledně spolupráce rodičů s kantorem jsem byl nemile překvapen. Paní učitelka mi odpověděla že ze třiceti dětí co má ve třídě, je schopno spolupracovat zhruba 60% -70% rodičů. Zde je vidět nevelký zájem rodičů o spolupráci. Domnívám se, že větší zájem ze strany rodičů by narostl, až by se zjistilo že jejich ratolest je šikanována. Bohužel, to je ale pozdě. Společnost musí proti šikaně bojovat preventivně. Myslím si, že by se o šikaně mělo více mluvit na veřejnosti, ve školách a samozřejmě doma. Nyní si sám uvědomuji, že jsem s mojí dcerou, která chodí do čtvrté třídy doposud moc o šikaně nemluvil. Jen ji bylo vysvětleno co to tak může být, a kdyby se něco takového dělo, ať mi to doma řekne. Nyní vím, že je to naprosto nedostačující. Při zjištění nějaké šikany na škole, by měly o tom co se dělo vědět všichni žáci ve škole. Konkrétně tím myslím agresor, čili ten kdo šikanoval, jakým způsobem šikanoval a trest tomu kdo šikanoval. Ten trest by měl být takový, aby odradil další agresory od šikanování. Měly by jsme my rodiče více otevřít oči, více sledovat své děti jak chodí domů ze školy, zda-li nemají větší spotřebu peněz a nebo naopak, jestli jim nepřibyla doma nějaká hračka, nebo jestli nedisponují s penězi o kterých my rodiče vůbec nevíme. Nesmíme opomenout ani to, s kým se naše ratolest kamarádí a kde tráví volný čas.

2.6.2 Šikana a paragrafy

Při zamyšlení nad šikanou, je zajímavé to, že šikana je sama o sobě velmi závažným společenským problémem. V současném trestním zákoně, zákon č. 140/1961 Sb., není samotný paragraf pro šikanování. Oproti tomu trestním zákoně najdeme mnoho paragrafů, které postihují určité úseky chování, které se mohou nazvat šikanou.

V našem trestním řádu nabývá pachatel trestní odpovědnost za spáchaný skutek dosažením 15 let věku. Děti mladší 15 let trestně odpovědné nejsou. Do dovršení 15 let nesou plnou odpovědnost zákonní zástupci. Aby šikanování mohlo být trestné, musí se prokázat, že jednání agresora šikany bylo úmyslné a musí být prokázán úmysl pachatele. V případě šikanování je možný také takový stav, kdy jedno jednání má znaky více trestných činů, tím jde tedy o jednočinný souběh.

Šikana není považována za trestný čin (dle trestního zákona), ale jednání v rámci šikany může být trestně postihováno v paragrafech jako například:

§ 231- omezování osobní svobody, § 235- vydírání, § 241- znásilnění, § 221-224 ublížení na zdraví, § 196- násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, § 234-loupež, § 257- poškozování cizí věci, § 247- krádež, § 237.- útisk. [Ⓛ]

To je jen výčet některých paragrafů z trestního zákona. Samozřejmě i na pedagoga se mohou některé paragrafy vztahovat, pokud se prokáže že o šikanování věděl. Jedná se například o **§ - schvalování trestného činu, § 167- nepřekážení trestného činu, §217- ohrožování výchovy mládeže.** [Ⓛ]

Je nutné se zmínit o tom, že dochází-li k šikanování během vyučování, nese odpovědnost škola. Samozřejmě oběť šikany může požadovat náhradu škody, to například na věcech, na psychické újmě, na zdraví a jiných věcech. Jestliže je škola právnický subjekt, nese náhradu škody zřizovatel školy. Na můj dotaz ohledně možného pojištění proti takovým věcem, ve škole kam chodí má dcera, mi bylo odpovězeno, že škola je v tomto směru pojištěna, protože škola může být žalována o velmi vysoké částky.

2.6.3 Prevence

Všichni pedagogové by měli absolvovat pravidelně kurzy o šikaně. Měl by zde být důkladně vysvětlen pojem šikana, pokud možno „ukázat“ nějakou šikanu a následující

postupy při zjištění šikany. Toto by se mělo dít od kantorů základních škol, po kantory školách středních. Také ve třídách by měl učitel řádně vysvětlit tento problém, protože na střední škole při pokročilých stádiích šikany jde už o trestné činy a to poměrně závažné.

¹ Úplné znění č. 622. *Trestní předpisy. Přestupky*. Ostrava: Sagit, 2007, s. 8 – 9.

² Úplné znění č. 622. *Trestní předpisy. Přestupky*. Ostrava: Sagit, 2007, s. 7 – 8.

Jedná se například o omezování osobní svobody, znásilnění, ublížení na zdraví či loupež. V pokročilých stádiích šikany je vyšetření a uzdravení nad síly samotného kantora a je nutná minimálně spolupráce s odborníky a i následně s policií.

Sám jsem se následně přesvědčil z mé praxe kterou jsem vykonával ve škole, že v současné době je problém nejen šikany, ale i kázně na školách velký problém. Není žádnou vzácností, kdy je napaden žáky samotný učitel. To se domnívám, že je to takový „vrchol“ úcty ke kantorovi pro mě samotného, to je něco, nad čím jen nevěřičně kroutím hlavou. Někteří ředitelé škol, dokonce uvažují o zavedení kamerového systému, což se setkává zejména u žáků s velikým odporem. Domnívám se, že toto není úplně ta správná cesta i když je to jakýsi způsob prevence. Vše totiž stojí a padá s osobností učitele a s autoritou, kterou si dokáže ve třídě vytvořit. o problému šikany je třeba hodně mluvit, nejen s žáky, ale i s rodiči, pedagogy a širokou veřejností. Tímto jednáním se vytváří prostor pro prevenci tohoto patologického jevu. Sám za sebe mohu prohlásit, že z pozice rodiče vůči základní škole kam chodí moje dcera je komunikace ohledně tohoto problému téměř nulová ze strany kantorů. O to více zarazující je, že na této základní škole šikana existuje.

Jak by mohla vypadat osnova prevence šikany, bych chtěl nastínit v těchto šesti bodech:

- spolupráce s odborníky z jiných resortů (nevládní organizace, policie atd.)
- je zapotřebí, navázat spolupráci v tomto směru se specializovanými středisky a aktivně se podílet na určení a řešení šikany na škole (diagnostickými ústavami, pedagogicko-psychologickými centry, speciálně pedagogickými centry atd.)
- podpora a účinná pomoc ze strany ministerstva a krajských úřadů při vytváření systému šikany
- kontrola pedagogických zařízení ze strany České školní inspekce, případně nevládních organizací, jak jsou připraveni a jak plní preventivní plán
- pedagogičtí pracovníci, kteří podporují a posilují odolnost školní skupiny proti šikaně (učitelé by měly být řádně proškoleni v léčbě a prevenci šikany)
- začlenit program proti šikanování do školního života (musí to být také program, nebo dohoda s žáky, která dokáže brzy šikanování odhalit a účinně léčit)

Možnosti prevence se od doby před rokem 1989 podstatně zlepšily. Po velmi dlouhé době se z nečinnosti probudilo i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vydalo metodický pokyn č. 14514/2000-51, platný od 1.1. 2001 k prevenci a řízení šikanování mezi žáky na školách a školských zařízeních. Metodický pokyn vymezuje pojem šikany, pojmu a postupů, ale toto je jen základní i když velmi důležitý kámen proti šikaně.

Jsou tu ale i jiné důležité prvky prevence v boji proti šikaně. Je zapotřebí pedagogů řádně a hlavně systematicky v tomto směru školit. V současné době, jsou pořádány různé semináře, kde je vysvětlována samotná šikana, možné postupy při řešení šikany a jiné. Opět si neodpustím svůj pohled na kantora vůči šikaně. Pokud jsou školeni kantoři ohledně šikany, tak další činnost ve škole ohledně šikany je naprosto nedostačující. Vycházím z mé praxe ve škole a samozřejmě se domnívám, že kantor na škole by mi oponoval vůči problému kantor a šikana.

Mezi odborníky se také v poslední době vedou vášnivé debaty o zavedení uniforem do škol. Jednotné oblečení by mělo zamezit šikanování mezi dětmi z různých sociálních vrstev. Já osobně se přikláním k názoru, že školní uniformy na našich školách nejsou tradicí a že by žáci i samotná rodičovská veřejnost na stejno kroje ve školách, zřejmě jen velmi obtížně zvykali. Tento pokus o zamezení šikanování ve školách by sice odstranil jednu z příčin šikanování, ale domnívám se že ještě ne šikanování samotné.

Jak jsem se již nepatrně zmínil, tak dalším možným prostředkem prevence je bezpečnostní kamerový systém na školách. Z dostupných informací se tento systém osvědčil i když zprvu s velikými problémy. Kamery musí být umístěny jen do veřejných prostor, nikoliv do tříd a na chodby. Sám si nedovedu dost dobře ale představit, jak nějaký dohled sedí o přestávce u pultu s obrazovkami a monitoruje prostory školy a v případě zjištěného konfliktu sám půjde vyřešit vzniklý problém, nebo vyšle nějakým způsobem jiného kolegu na místo konfliktu.

V České republice je také realizován projekt MIŠ (minimalizace šikany), který je sponzorován společností Nadací O2 a občanským sdružením AISIS. Tento program navazuje na metodické pokyny Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Hlavním garantem a odbornou záštitou je Dr. Michal Kolář. V tomto projektu jde především o odborné vyškolení pedagogických pracovníků a vypracování konkrétního plánu pro

konkrétní školská zařízení. Je zde také patrná snaha zajistit rodičovskou podporu v boji proti šikaně.

Cílem MIŠ je předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou. De facto, tedy vytvořit podmínky k systémovému zavádění Českého školního programu proti šikanování, který popsal a experimentálně ověřil odborný garant projektu Dr. Michal Kolář. [Ⓞ]

Páteří projektu je certifikovaný dvaceti členný tým lektorů a pevná struktura vzdělávání pedagogů. [Ⓞ] Pedagogové projdou několika školícími kurzy zaměřenými na problematiku šikanování. Učí se zde speciální teorii, metodiku diagnostiky a léčení školního šikanování. Na kurzu se naučí šikanu rozpoznat, účinně vyřešit, ale i šikaně zabránit.

Domnívám se, že prostudování různých odborných materiálů, samotné praxe ve škole, je prevence v tomto směru obtížná. Je velmi důležité podporovat osvětu nejen mezi žáky a jejich rodiči, ale i v celé společnosti, řádně a systematicky proškolovat pedagogické pracovníky.

Hlavní a nejdůležitější možnosti prevence jsou v rodinách a na školách. Proto je tak důležité ovlivnit jejich postoje k šikanování a k agresivitě dětí, která neuvěřitelně narůstá.

2.7 Dílčí závěr

Závislost, dalo by se nazvat že je to fenomén velkého množství žáků na základních školách, ale samozřejmě nejen jich. Společností opomíjená a velmi tolerovaná droga jakou je kouření a alkohol, není nijakou vzácností vidět u dětí ZŠ. Samozřejmě, převládá kouření, které se velmi nekontrolovatelně rozmohlo mezi dětmi a čím dál tím více se zjišťuje, že se na základních školách vyskytuje šikana. dále následuje alkohol, který ale není v takové míře, jako již zmíněné závislosti.

Šikana jako závažný společenský problém, bohužel není považován za trestný čin, ale dá se postihnout v již zmíněných paragrafech.

---

¹ www.minimalizacesikany.cz

² www.minimalizacesikany.cz

Velmi důležitá je prevence těchto patologických závislostí. Prevence je nutná na všechny závislosti, jak na kouření, marihuanu (která čím dál tím více začíná být v oblibě u dětí), alkohol, gambling či šikana .....

Je důležitá spolupráce rodiny a školy. Besedy o těchto fenoménech, které pořádá škola se spoluprací s policií, s odborníky zabývající se touto problematikou jsou velmi důležité. Je také velmi dobré se o této problematice bavit doma se svými ratolestmi. Tím je možné předcházet těmto problémům.

3. Rodina

V úvodní klauzuli Úmluvy o právech dítěte, si státy které podepsaly dokument připomínají, že mají na zřeteli, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc. Je prokazatelné že, rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Je nutné, aby v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti, dítě vyrůstalo v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.....

Rodina vytváří sociální mikroklima, posiluje citové vazby, je základním prvkem socializace, plní biologickou funkci reprodukční a je také socioekonomickou jednotkou.

3.1 Znaky rodiny

Rodina pochází v průběhu dějin procesem strukturálních a funkčních změn. Několik znaků si však zachovává.

- jde o společensky schválenou formu soužití
- skládá se z osob navzájem spojených svazky krve, manželství nebo adopce
- členové rodiny spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznané dělby rolí, při čemž jednou z nejdůležitějších rolí této spolupráce je výživa a výchova dětí
- společné bydlení

K těmto znakům můžeme připojit ještě další.

V každé společnosti je zaznamenána péče o děti a přestárlé příbuzné jako součást rodinných vztahů.

Rodinu jako základní sociální skupinu charakterizuje i společenství cílů. Cíle prosazuje především rodičovská generace a splývají zpravidla s potřebou vyživovací, výchovnou a socializační.

Rodina je také sociální institucí. Je součástí procesů, má sama své zákony společnosti. Je skupinou přirozenou, uskutečňují se v ní vztahy intimní kooperace.

3.2 Funkce rodiny

Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale také vůči společnosti. Při hledání přesnější hranice mezi tím, co je důležité pro rodinu a co pro společnost, bychom narazil na značné obtíže. Složitě a stále se vyvíjející podmínky života společnosti jsou také podmínkami pro život rodiny, a proto je představa o nezávislosti rodinného života na společenském dění nereálná a v určitém smyslu, zejména v souvislosti s výchovou dětí, dokonce nežádoucí.

Za jedny z nejdůležitějších a základních funkcí rodiny jsou považovány funkce biologicko – reprodukční, výchovná, hospodářská a v neposlední řadě funkce odpočinku a regenerace tělesných a duševních sil.

Hospodářská, nebo také ekonomická funkce rodiny

Má nejméně dvě základní stránky. Jedna z nich je důležitá pro existenci a rozvoj ekonomického systému společnosti a její podstata spočívá v zapojení rodinných příslušníků do výrobní nebo nevýrobní sféry v určitých profesích, v místech s určitými nároky na pracovní síly, jejich kvalifikaci a podobně. Vedle rodinných příslušníků, kteří jsou již zaměstnáni, je pro rodinu i společnost důležité, kolik dětí má rodina, jakého vzdělání dosáhnou, kterou profesi a jak úspěšně ji budou vykonávat. Rodinu je také možno považovat za jakousi mikrojednotku ekonomického rozhodování, která má k dispozici určité finanční a materiální prostředky, které využívá, investuje, ukládá a tím více či méně přispívá také ke stabilitě ekonomického systému společnosti.

Druhá stránka hospodářské funkce rodiny se vztahuje k hmotnému zabezpečení rodiny a všech jejích rodinných příslušníků včetně dětí. Na rodičích spočívá podstatná část zodpovědnosti za zabezpečení materiálních podmínek, které jsou třeba k životu rodiny, včetně podmínek pro zdravý a plnohodnotný vývoj dětí.

Biologicko – reprodukční funkce rodiny

V sociologické literatuře se například můžeme setkat s názory, že se zatím nejvíce dětí rodí v rodině, které vidí v sexuálním a rodičovském instinktu podstatu existence rodiny vůbec. Biologická stránka života rodiny je považována v těchto

teoriích za určující nejen pro život rodiny, ale ze stejných hledisek je nezřídka posuzován také život celého lidského společenství. S jiným pojetím se můžeme setkat u těch badatelů, kteří vidí rodinu jako neoddělitelnou součást společnosti, pro jejíž život jsou určující existující společenské vztahy.

Odpočinek a regenerace tělesných a duševních sil

Patří k těm funkcím rodiny, jejichž význam v současné společnosti spíše vzrostl, příčiny můžeme vidět jednak v ekonomické sféře, ve změnách způsobu života rodiny podmíněných například privatizací, urychlením technického rozvoje a vedle toho například výraznou diferenciací možností, jak naložit se svým volným časem.

V tomto smyslu plní rodina a domov v současnosti určitou funkci kompenzačního prostředí proti světu profesních povinností, požadavků a nároků, zejména u svých dospělých členů. Děti nacházejí v různých věkových obdobích ono prostředí „tvořivé regenerace sil“ spíše mimo rámec rodiny, i když ani v případě dětí nelze z hlediska této funkce podíl rodiny podceňovat.

Jako jedna z nejdůležitějších úkolů rodiny je funkce výchovná.

Zákon o rodině vymezuje základní povinnosti a práva rodičů a dětí a upravuje vztahy mezi rodinou a společností. Ve všech vyspělých společnostech pečují o výchovu dětí rodiče, stát, církve a další společenské instituce. Rozhodující úloha ve výchově dětí je však svěřena rodičům, kteří mají být svými osobními postoji a chováním příkladem dětem. Zákon jim ukládá pečovat soustavně a důsledně o výchovu, výživu, chování a jednání dětí. Společnost dbá, aby rodiče mohli řádně vykonávat práva a povinnosti při výchově dětí. V případě potřeby je každý z rodičů oprávněn dovolat se pomoci školy, obce, soudu a jiných státních orgánů a institucí.

Zákon vymezuje v nejobecnější poloze nejen úkoly rodiny při výchově dětí, ale promítá se v něm jedna ze základních zásad pro práci celé výchovné soustavy, stejnoměrnost výchovného působení školy, rodiny, církví, dětských zájmových a dalších institucí a zaměřenost tohoto působení na rozvíjení demokracie, humanismu a k výchově aktivního, tvůrčího vztahu člověka ke světu i k sobě samému. Rodinná

výchova zaujímá mezi těmito činiteli výsadní postavení především proto, že je výchova dětí prvořadým a kontinuálním pojátkem života rodiny a životem společnosti. Zákon tím, že uložil odpovědnost za výchovu dětí na prvním místě rodičům, zhodnotil i společenský zájem na kvalitě rodinné výchovy.

Rodinná výchova je ve srovnání s výchovou školní výrazně individuální, a to jak ve svých podmínkách, tak ve svých metodách a formách. Výchovná funkce rodiny je zároveň ovlivněna společensky v cílech v obsahu, a to také prostřednictvím školy. Škola má k dispozici odborně připravené učitele, vychovatele, speciálně upravené a vybavené prostory, opírá se o propracovaný systém, obsah a organizaci výchovně vzdělávacího procesu. Rodina tyto podmínky na stejné úrovni nespĺňuje, ale má jiné přednosti a její vliv na rozvoj některých vlastností osobnosti dítěte a na celkovou výchovu dětí v určitých obdobích jejich života bývá dominantní. Na školu i rodinu je třeba pohlížet jako na dvě součásti jednoho společenského celku, z nichž každá by měla mít zájem také na dobré prosperitě té druhé.

Mezi všechny tyto funkce bývá řazena i funkce emocionální. Je výrazem uspokojování citových potřeb. Jedinec je pak schopen plnit svou úlohu v různých oblastech života. Tato funkce úzce souvisí s předchozími funkcemi. Existuje zde závislost na subjektivním chování rodičů k dětem.

Nutno podotknout, že jedna funkce se prolíná s druhou a navzájem se ovlivňují a podmiňují.

Vymezení úkolů rodiny při výchově dětí nám mohou posloužit závěry z jednoho televizního pořadu o rodině. Byla v něm kladena otázka: V čem spočívá hlavní úloha rodiny vůči dítěti?

Zde jsou odpovědi podle významu, jaký jim rodiče přisuzují:

1. Dát dítěti lásku a rodičovskou péči, teplý a vyrovnaný domov, pocit jistoty a ochrany, soudržnosti a uspořádání, porozumění a vědomí, že se může kdykoliv s důvěrou na rodiče obrátit.
2. Udělat z dítěte plodného člena společnosti, dát mu příklad a vzor lidského soužití, správnou společenskou výchovu, pomoci mu získat vztah k lidem.
3. Výchova dítěte všeobecně ; koordinace mimo rodinných vlivů, usměrňování ve všech otázkách života přiměřeně jeho věku, umožňovat optimální rozvoj tělesných a duševních vloh dítěte.

4. Mravní výchova.
5. Formování povahy a charakteru dítěte, dbát, aby se osobnost dítěte zdravě vyvíjela.
6. Výchova dítěte k práci a pracovitosti, k radosti z práce.
7. Ukázat dítěti, jak je třeba se učit, dozírat nad výběrem jeho kamarádů, kulturních událostí a vlivů, se kterými se dostává do styku, umožnit mu, aby se vzdělávalo.
8. Pomoci dítěti, podporovat ho, povzbuzovat, ochraňovat a chránit před chybami, radit a odevzdávat mu životní zkušenosti.
9. Správně usměrňovat duševní vývoj dítěte, výchova světonázorová.
10. Zabezpečit dítě hmotně, dbát o jeho tělesný vývoj a zdraví, naučit jej dodržovat osobní hygienu.

Takto seřadila výchovné úkoly početná skupina dotazovaných rodičů.

Materiální (ekonomické) faktory

Tyto faktory rodinného prostředí můžeme rozdělit do několika skupin. Patří sem především:

- otázka zařazení rodiny a jejich aktivit do ekonomického makrosystému společnosti
- individuální potřeba rodiny jako životní způsob rodiny a z toho plynoucí výchovné aspekty
- problematika zaměstnanosti rodičů, otců i matek a vliv této skutečnosti na výchovu dětí
- vliv techniky a technických prostředků na život současné rodiny a některé další otázky například materiální podmínky pro zájmovou činnost dětí, pro přípravu do školy

Psychologické podmínky

Psychologické podmínky rodinného prostředí zahrnují především dva okruhy problémů:

- vnitřní stabilitu rodiny jako základ emocionální atmosféry rodinného prostředí
- přirozenou strukturu rodiny a výchovné aspekty vyplývající z působení otcovského, mateřského, sourozeneckého a prarodičovského

S touto stránkou rodinného prostředí souvisí i otázka rodičovských postojů při výchově dětí, problematika psychické deprivace dětí a další.

V kulturní stránce rodinného prostředí se kromě některých již zmíněných faktorů odráží především:

- hodnota orientace ve vzdělání rodičů
- míra pedagogizace rodinného prostředí, patrná například z připravenosti rodiny na výchovu dětí a z účelného využívání pedagogických prostředků v souladu s privátními a společenskými záměry a některé další podmínky, které mají vliv na vytváření postojů dětí k lidem, ke vzdělání, práci, kultuře, politice a vůbec k životu.

Hranice mezi těmito skupinami vlivů rodinného prostředí nemohou být vymezeny přesně a také výčet jednotlivých materiálních, psychologických a kulturních faktorů není vyčerpávající. Uvedené orientační rozdělení je jedním z možných přístupů k systematizaci vlivů rodinného prostředí, ze kterého zároveň vyplívají těsné vzájemné vazby mezi jednotlivými stránkami rodinného prostředí.

3.3 Rodinné prostředí jako výchovný činitel

RODINA PŮSOBÍ NA VÝVOJ OSOBNOSTI DÍTĚTE

Pro žádoucí rozvoj osobnosti dítěte je nutno zajistit optimální působení těchto příznivých faktorů.

- spokojenost rodičů v manželství a děti v rodině
- klima rodičovské soudržnosti, kritické spory
- atmosféra radosti a lásky
- pocit bezpečí a jistoty, zázemí
- potřeba společného kontaktu
- vzdělání, kulturní a morální i estetická úroveň rodičů
- vhodné výchovné prostředky
- adekvátní čas věnovaný výchově dětí, společnému prožívání přírody
- sociální kontrola dětí
- orientace rodičů na kulturní hodnoty a na uspokojování kulturních potřeb
- sourozenecké vztahy
- dobré mezigenerační vztahy
- úsilí o denní režim dítěte v rodině: cílevědomé dodržování pracovních, kulturních a hygienických návyků, ale dostatek volného času
- adekvátní ekonomické, finanční zabezpečení, uspokojování hmotných potřeb
- dostatek prostoru

3.4 Charakteristika rodinného prostředí

Rodina zdaleka není jedinou institucí, která má vliv na utváření osobnosti. Svoji roli tu hraje škola, hřiště, kamarádi, přátelé, zaměstnání atd.. Ale rodina má mezi všemi přece jen jedinečné a výsadní postavení. Jen ona stojí na začátku, a má tedy možnost ovlivňovat vývoj dítěte v jeho nejcitlivějších fázích. Nejpřirozenějším způsobem a nejvydatněji může uspokojovat základní potřeby dítěte. Je také modelem mezilidských

vztahů, které si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí.

Je jasné, že v různých rodinách mohly být podmínky pro utváření sebevědomí dítěte velmi různé. Mohli bychom jich sestavit celou škálu, od velmi dobrých až po velmi špatné.

Dětský psycholog v poradně, když mluví s rodiči a vyšetřuje dítě, klade si vždy otázku, jaká vlastně tato rodina je. Neptá se, zdali výchova v rodině je „dobrá“ nebo „špatná“ – na takhle jednoduchou otázku by totiž nedokázal odpovědět. Ale ptá se, jakpak to v té rodině vypadá s vnitřní jistotou, s pomocí jedněch druhým, se vzájemnou oporou, jaké vztahy v rodině panují a pak teprve usuzuje, jak se vše promítá ve vztahu k dítěti a do jeho výchovy. To neznamena, že by se v „dobrých“ rodinách nepohádali. To snad v každé rodině někdy létají hromy a blesky. Nejsme andělé a nedovedeme sami sebe ovládat tak, jak by bylo žádoucí a jak bychom třeba sami chtěli, a jeden jsme takový a druhý makový.....atd.. Kupodivu občasné domácí „hromy a blesky“ nemají na dítě tak strašný vliv, jak bychom si představovali. Ale pozor ! jenom za podmínky, že totiž dítě má ze svého rodinného společenství mnohem hlubší dřívější zážitek a poznatek, že se tito „jeho“ lidé mají rádi a že k sobě patří. Dítě totiž dokáže rozlišit, co je jenom zlost a co nepřátelství. Poznává, co je dotčenost a trucování a co škodolibost, podtrh a co nepřátelství. Přežije docela dobře, když se rodiče na sebe rozčílí – jestliže má zkušenost, že se dovedou v lásce zase usmířit. Ale není mu dobře, jestliže cítí chlad, lhostejnost, ne lásku, nepřátelství pak ztrácí jistotu i když se v rodině navenek nic neděje. Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát a je v naší moci !

Již jsem se zmínil, jak je pro dítě důležité vřelé a příjemné prostředí, mateřské a otcovské chování, pramenící z čistého lidského citu – z lásky. Právě s láskou je jistota a bezpečí úzce spojeno.

Již na nejnižším stupni vývoje musí veškerý vztah a jednání s dítětem pronikat vědomím, že jde o člověka a jeho budoucnost, již tehdy musí naše láska vyrůstat z úcty a odpovědnosti za rozumový, citový a mravní vývoj dítěte. Dítě, které neumí chodit, nemluví je bez zkušeností, se může setkat se světem jen v lásce. Prostřednictvím lásky, či spíše jen jemu srozumitelnými gesty, jako je úsměv, otevřená náruč, objetí, pohlazení atd. Zcela zvláštní místo mezi těmito gesty náleží lidskému hlasu oslovení, jeho důvěrné a povzbudivé intonaci. A to již v době, kdy ještě zdaleka není dítě s to chápat smysl toho slova. V našem hlase je totiž nepřesvědčivější pro dítě blízkost lidské osoby, která

je tu u někoho s ním a která bude ochotná rozptýlit jakoukoli obavu, strach nebo nedůvěru ke světu, která jej obdaří pocitem bezpečí.

Už v předškolním věku má však být také vedeno k rozvíjení svých vztahů k druhým lidem, učit se nejen brát, ale i dávat. Dítě dokonce touží po tom, aby se mohlo radovat s druhými a stejně tak dovede záhy soucítit, je-li někomu ubližováno. Už pěknou pohádkou můžeme u dítěte vyvolat soucit, snahu pomoci tomu, kdo trpí. I malé dítě dokáže pohladit druhé, jestliže pláče. Můžeme je vybídnout, aby se rozdělilo o nějakou dobrotu s druhým, aby půjčilo hračku atd. Tím, že u dítěte rozvíjíme takové citové vztahy k druhým lidem, rozvíjíme a obohacujeme jeho vlastní citový život.

Podmínkou zdravého společenského a citového vývoje dítěte je vhodné a láskyplné rodinné prostředí = DOMOV.

Každé rodinné prostředí má svou celkovou atmosféru, je nějak citově zabarveno. To platí zejména o vztazích mezi rodiči a dětmi a mezi sourozenci navzájem. Je třeba, abychom měli v každé době o děti co největší zájem a abychom se jim věnovali. Děti nezbytně potřebují naši pozornost, ohleduplnost, pochopení a lásku. Tu především. Malé i velké, hezké i nehezké, chytré i zaostávající. Všechny. Nemají – li ji, strádají, nemohou se zdravě vyvíjet, trpí. Proto je důležité získat si jejich důvěru a vlídným a trpělivým jednáním je přesvědčit o svém dobrém vztahu k nim. Takové jednání vytváří ovzduší radostné pohody, tak potřebné pro rozvoj kladných povahových vlastností dítěte.

POSTOJE RODIČŮ

„Výchova dětí je zaměstnáním, kdy musíme umět ztrácet čas, abychom ho v budoucnu ušetřili“.

J. J. Rousseau

Rodiče jsou nejdůležitější vychovatelé dětí, všichni ostatní vychovatelé tuto rodičovskou výchovu jen doplňují. Předpokladem úspěšnosti rodinné výchovy je správný životní způsob rodičů a dětí.

Výchovné postoje k dítěti se tvoří ve složitém vývojovém procesu, souvisejícím s celým vývojem osobnosti vychovatele. V jejich utváření spolupůsobí vlastní zkušenosti z dětství, vztah k vlastním rodičům a ostatním vychovatelům. Významný je i dosavadní citový a psychosociální vývoj, inteligence a vzdělání, osobní systém hodnot,

ideálů, ale i všechny konflikty, napětí, úzkosti, jimiž ve svém vztahu k dítěti vychovatel prochází.

Často se stává, že rodiče vyžadují od dítěte slušné chování, ale sami jsou hrubí, neochotní pomoci jeden druhému. Negativní příklad rodičů se může pro dítě stát přitažlivým tak, že jej začne napodobovat. Jedním z předpokladů správné výchovy je vědět, co od dítěte chtějí.

Nebezpečí nastává tam, kde se veškerá výchova omezuje převážně na prikazování a zakazování. Taková **autoritativní výchova** potlačuje spontaneitu dítěte, jeho přirozený projev, samostatnost, sebevědomí, sebedůvěru dítěte, vede k plachosti až k zbabělosti. Může mít i za následek vznik agresivity, bezohlednosti a krutosti. Tento typ výchovy nejčastěji představuje výchovu příliš náročnou, která znamená neúměrné zatížení vzhledem k fyzickým a psychickým možnostem, nebo výchovu převážně zakazující, omezující.

Jestliže po celé dětství a mládí člověka převládá autoritativní výchova, negativní důsledky jsou nenapravitelné. Nejvíce postižená bývá oblast citová a oblast interpersonálních vztahů. Důsledky nepřirozeně tvrdé výchovy se projevují náchylností ke konfliktům, mohou se projevit v podobě násilnictví, agresivity, vedou i ke společensky nebezpečným činům a ke kriminalitě. Příliš tvrdá výchova snižuje připravenost dítěte pro život, nerozvíjí dostatečně jeho tělesné a duševní schopnosti.

Závažné výchovné úskalí představuje snaha některých rodičů stále dítě rozmazlovat a ochraňovat. Jde o **úzkostlivou výchovu**.

Vytváří okolo dítěte nepřirozeně chráněné prostředí bez překážek a problémů, které přináší všední život. Příliš starostlivý rodiče nespouští dítě z očí, jsou ochotní stále mu pomáhat a chránit jej. Takové dítě získává místo zdravého osamostatňování strach, stává se plně závislým na dospělé osobě. Hlavními důsledky uplatňování tohoto výchovného působení jsou sobectví, egocentrismus, tvrdohlavost, nesamostatnost.

Často jsou někteří rodiče velice shovívaví, dovolují dětem všechno již od nejútlejšího věku jsou zastánci **volné výchovy**.

Správná výchova bez autority a bez požadavku poslušnosti neexistuje. Čím je dítě mladší, tím více vedení potřebuje. Postupně s rozumovým vývojem dítěte, se získáváním životních zkušeností vedení ustupuje a převládá vlastní rozhodování.

Velkým problémem některých rodin je **lhostejná výchova**.

Rodiče nemají zájem o své dítě, jeho příznivý vývoj je pro ně něčím naprosto cizím a vzdáleným, uspokojují jen svoje vlastní potřeby. Často je dítě odstrkováno,

když se chce s rodiči podělit o dojmy. Rodiče nemají přehled, s kým dítě navazuje přátelství, o co se zajímá.

Zanedbávající výchova. Lze se sní setkat hlavně v rodinách žijících na nízké socioekonomické úrovni. Nízká společenská a hmotná úroveň rodiny nemusí ovšem automaticky znamenat výchovné zanedbávání dítěte či jeho emocionální deprivaci. Děti bývají ponechávány samy sobě, nevytvářejí si vědomí povinnosti. Výchovná situace dítěte je zhoršována i nevhodným osobním příkladem dospělých.

Výchova perfekcionistická znamená přepjatou snahu rodičů, aby dítě bylo co nejdokonalejší ve všem. Často na dítě přenáší svou neuspokojenou touhu po určitých hodnotách, jichž se jim v životě nepodařilo dosáhnout. Děti jsou příliš stimulovány a přetěžovány.

Ve výchově protekční nejde rodičům o to, aby dítě bylo dokonalé, ale aby se dostalo tam, kde jej chtějí mít. Dítěti ve všem pomáhají, zařizují za ně všechno, odklízejí mu z cesty překážky, chtějí, aby dítě dosáhlo těch hodnot, které považují pro život za významné a výhodné.

V minulosti se výchova zaměřovala s vedením k poslušnosti. V dnešních postojích rodičů vidíme větší respekt k dítěti, větší demokratičnost ve všech vzájemných vztazích, partnerský vztah. Větší volnost je nutná k tomu, aby se dítě dokázalo rozhodovat samostatně a odpovědně mezi různými možnostmi. Avšak dítě nemá dostatek zkušeností, proto potřebuje mít jasno v tom, kde má volnost a kde se musí podřídit. V rodině, kde chybí jakákoli kontrola nad chováním dítěte, je dítě ponecháno v nejistotě, co je správné a co není správné.

Sociálně se dítě vyvíjí nejvíce tím, že se staví na místo toho, koho vidí jako přirozenou autoritu. Dítě se s ním ztotožňuje, přejímá celé jeho chování. Pro menší dítě je matka přirozenou autoritou, větší už chápe celou strukturu rodiny a je schopno vidět vzájemně se doplňující roli obou rodičů. Otec má nezastupitelný význam především pro chlapce jako vzor mužného chování, odvahy, síly a dovednosti, ale i pro dívky, když ve vztahu k němu předjímají svůj budoucí vztah k manželovi. V uspořádání rodiny je důležitý vztah mezi manžely, jejich vzájemně se doplňující úlohy.

Správný postoj má obsahovat:

- přijímání dítěte (rodiče si jej přáli, mají ho rádi, přijímají je takové, jaké je)
- ochotu a aktivní spolupráci s dítětem (rodiče se o něj zajímají, hrají si s ním, zapojují je do různých úkolů a činností)
- rozumnou volnost (poskytováním uvážené míry svobody a samostatnosti s přihlédnutím k vyspělosti dítěte dostává se mu prostor pro osamostatňování a vlastní aktivitu)

Nesprávný postoj:

- odmítání dítěte (dítě bylo počato náhodně, překáží, komplikuje život rodině, partnerům apod.)
- omezený styk s dítětem, jeho izolovanost (dítě je ponecháno často o samotě, nemá s rodiči dostatek kontaktů ani námětů k činnosti)

nadměrná přísnost, péče, pozornost, nebo opět nevšímavost (na dítě jsou kladeny neúměrné nároky, převládá donucování)

3.5 Prostředky rodinné výchovy

Prostředky rodinné výchovy můžeme rozdělit do několika skupin. Rodiče působí na své děti přímo svým osobním vztahem k dítěti a usměřováním jeho jednání a chování. Také nepřímo, vytvářením rodinného prostředí, kterým je dítě výchovně orientováno. Ke skupině prostředků přímého výchovného působení patří především metody, které jsou využívány při výchově. Metody rodinné výchovy jsou záměrně zvolené a uspořádané činnosti rodičů a dětí, které mají výchovný cíl. Jsou to postupy, které rodiče užívají k tomu, aby děti něčemu naučili, ale nejen to, aby ovlivnili vztah dětí ke světu, který je obklopuje, to je k přírodě, k lidem, k sobě samým.

Jako prostředky komplexního výchovného působení můžeme mít:

1. Výchovná autorita, která je v rodině představována nejprve matkou, otcem a potom případně členy rodiny a osobnostmi, se kterými přijde dítě ve svém dalším životě do kontaktu.
2. Rodina jako skupina lidí spojená pokrevními a zvláštními společenskými vztahy.
3. Životní režim do kterého začne dítě od prvních dní života postupně vrůstat. Napřed jen krátkými a křehkými vazbami a dále a postupně s přibývajícím věkem dítěte přerůstá působnost tohoto prostředku rámeč okruhu rodiny. Dítě vstupuje prostřednictvím režimu školního a svých zájmových, pracovních a dalších činností do užších společenských vazeb.

Další početnou skupinu výchovných prostředků tvoří organizační formy rodinné výchovy. Jsou to činnosti, které dokáží někteří rodiče zcela přirozeně více či méně využívat ve prospěch výchovy svých dětí. V určitém smyslu je možno chápat rodinu jako samostatnou hospodářskou jednotku, místo pro rekreaci, odpočinek a další činnosti tak, jak to vyplývá z funkcí rodiny.

Následující výčet činností, které je možno za určitých podmínek považovat za prostředky rodinné výchovy, není vyčerpávající. Je zaměřen k postižení nejtypičtějších příležitostí, při kterých se mohou rodiče uplatnit také jako vychovatelé svých dětí.

Patří sem:

- formy pracovní činnosti v domácnost, na zahradě a v dílně (například nákupy)
- úklid, péče o květiny, péče o domácí zvířata atd.)
- chvíle herní aktivity
- domácí příprava dětí na vyučování
- formy tělovýchovné a sportovní činnosti (sportovní turnaje, domácí jóga, gymnastika, kulturistika, lyžařské zájezdy, společné sledování rozhlasových a televizních přenosů, návštěva sportovních utkání, tělovýchovných slavností apod.)
- večerní posezení v kruhu rodinném s povídáním o událostech dne

- formy esteticko výchovné činnosti (estetická úprava bytového interiéru, společné návštěvy kin, divadel, výstav a koncertů, četba atd.)
- rodinné vycházky a výlety, dovolené návštěvy příbuzných, přátel a známých

3.6 Charakteristika úplné rodiny

Nevětší předpoklad zdárné výchovy dětí a tím velký předpoklad vyhnutí se jakýchkoliv závislostí u dětí je úplná rodina, kde nechybí matka, nebo otec. Spolupráce otce a matky při výchově je velmi důležitá, mnohem významnější než všechny ostatní činitelé. Úplnou rodinu nemůže nic nahradit. Plná rodina, by se dala vyjádřit do jedné věty: *Pro zdravý vývoj dítěte je nezbytné, aby je vychovali oba rodiče.*

3.7 Charakteristika neúplné rodiny

V tomto druhu rodiny je naopak velké riziko, že děti nebudou vychovávány tak jak by měly. Může to být, přesný opak výchovy než v předcházející kapitole.

Jestliže v rodině některý základní člen chybí (úmrtí, rozvod, děti zrozené mimo manželství) může být dítě ohroženo deprivací, protože lze jen velmi těžko zastoupit matku nebo otce.

Nejzávažnější situace nastává, když chybí matka, neboť především ona vytváří dítěti domov.

Jenom zcela výjimečně uspokojí citové potřeby dítěte jiná, citově bohatá žena, která tak prakticky převezme úlohu skutečné matky. Otec v tomto období není zpravidla schopen matku nahradit. Mnohem horší situace je, jde-li o dítě okolo puberty. Ztratí – li matku právě dítě okolo puberty, pak mu otec, který získal jeho důvěru, může eventuálně matku nahradit, zvláště když domácnost vede babička. Takové řešení je pro ně zpravidla přijatelnější než nevlastní matka, jejichž příchod vyvolá skoro vždy napětí a oprávněnou nedůvěru. V prostředí neúplné rodiny se ovšem mnohem častěji než v rodině úplné mohou objevit rozmanité konflikty a narůstá zde možnost jakékoliv patologické závislosti u dětí. Je to přirozené a vcelku logické. Vzájemné vztahy bývají v tomto případě mnohem složitější a napjatější.

Ztrácí-li dítě matku rozvodem, to je že s ní nežije již ve společné domácnosti, prožívá těžký duševní otřes. Toto je třeba pochopit. Dítě potřebuje oba milující rodiče,

ať je mu osm let nebo čtrnáct let. Odejde-li jeden z nich cítí se dítě nešťastné, nejisté a opuštěné. Je velmi rozumné, jsou-li k sobě rozvedení rodiče natolik ohleduplní, že proti sobě nesočí, zachovávají v době rozvodu i po rozvodu slušný lidský vztah. Pravidelný styk dítěte s matkou, pokud je to v zájmu úspěšné výchovy žádoucí, pomáhá někdy mírnit obtíže v této situaci.

Jestliže v rodině chybí otec, může dojít k vážným poruchám v chování dítěte, v jeho charakterovém vývoji. Nyní mám na mysli především dítě starší (oněch čtrnáct let). Až do puberty představuje otec pro dítě vnější svět a matka ho zpravidla přechodně nahradí. V pozdější době však už dítě postrádá důležitý vzor mužnosti, trpí nedostatkem autority, kázně i nedostatkem jistoty a stability sociálního zařazení. Jde tu především o chlapce. Otec bývá v té době dětem vzorem znalosti o světě, o práci a pomáhá dospívajícímu dítěti při výběru budoucího povolání. Toto je velmi důležité rozhodování a děti nejsou v tomto směru vůbec na to vyspělé. Na otce se dítě v této záležitosti obrací především. Stará-li se o dítě jen matka, bývá zpravidla zaměstnaná a zbývá ji proto na výchovu velmi málo času. V takovém případě má dítě více příležitostí dostat se na scestí. Základ patologických závislostí v tomto případě, neúplná rodina, ulice, nevhodní kamarádi, nuda, nedostatek přiměřené zájmové činnosti.....Odtud pramení eventuální možnost narušení. Dítě se projevuje jako neukázněné, asociální nebo i agresivní. Zastupuje-li otcovo místo nevlastní otec, přítel matky nebo dědeček, vytváří se pro dítě zvláštní situace a vzniká z toho obvykle plno konfliktů.

Nejčastější příčinou neúplné rodiny je tedy rozvod. Rozvodem jsou každoročně postiženy desetitisíce nezletilých dětí, které ztrácejí ono harmonické rodinné prostředí. Následně logicky vzniká nesčetné množství dalších navazujících problémů a komplikací, jakými mimo jiné jsou: komplikace v zabezpečení finančních prostředků určených k výchově nezletilých dětí, problémy samotných dětí, jakými jsou zhoršení chování a prospěchu ve škole, sociální adaptabilita, poruchy psychosomatického charakteru, někdy bohužel končícími i pokusy o sebevraždu, velmi vysoký a rychlý nárůst jakýkoliv patologických závislostí u dětí a mnoho, mnoho dalších.

„Tam, kde je muž skutečně mužem a žena vsutku ženou, vzniká cosi jako zázrak.“

(M. Horníček)

3.8 Důsledky rozvodu pro dítě

Co vlastně předchází samotnému rozvodu a jak do rozvodu vlastně vypadá před rozvodový vztah? V mnoha případech začne vzájemné obviňování a zahlcování výčitkami. Stále ještě manželé se tváří dotčeně, uráží se, trucuují, velmi často se stává, že přímo manévrují s dětmi, odmítají spolupracovat v každodenní péči o děti.....

Nejvýznamnějším důsledkem rozvodů však je to, že jsou jimi každoročně postiženy desetitisíce nezletilých dětí, které většinou zůstávají u jednoho z rodičů, tedy v neúplné rodině.

Tyto děti trpí velmi často citovou subdeprivací, která je skrytá, těžko zachytitelná a proto velmi nebezpečná.

Při citové subdeprivaci je nesplněna jedna ze čtyř základních psychických potřeb a to:

- potřeba stimulace = náležitý přívod podnětů
- potřeba smysluplného světa
- potřeba životní jistoty
- potřeba identity = vědomí vlastního JÁ

Tyto děti nezvládají náročnější situace zejména v oblasti mezilidských vztahů a stávají se mnohdy citově nezralými, mají problém citově dospět. Citovou atmosféru rodiny je nutné zařadit mezi významný činitel ovlivňující osobnost dítěte.

Dítě si od narození spojuje své rodiče (nejdříve však matku) s uspokojováním svých biologických a psychologických potřeb. Má zažito, že do domova patří jak matka tak otec, ti jsou pro něj zdrojem stability, jistoty a bezpečí. V době rozpadu manželství je uspokojování všech potřeb dítěte ohroženo a tím je dítě frustrováno. Dítě zažívá pocity úzkosti a nejistoty.

Po rozvodu rodičů jsou děti ohroženy nejvíce. Je u nich vysoké riziko vzniku psychických poruch, delikventního chování, útěků z domova, navázání se na asociální skupiny, toxikomanie, alkoholismu a mnoho dalších závažných činů.

Psychické reakce dětí na rozvod bývají často skryté, ale jsou mnohdy vážnější než u dospělých.

Neúplnost rodiny či rozvod v rodině se projevuje také na prospěchu dětí ve škole. Velmi mnoho dětí do rozvodu svých rodičů má ve škole velmi dobrý prospěch a po rozvodu nastává velký obrat v prospěchu dětí. Není nic zvláštního, že z dětí které mají ve škole jedničky a dvojky, tak následně po rozvodu mají trojky, čtyřky a bohužel někdy i nedostatečné.

Položil jsem dotaz paní učitelce na základní škole. Moje otázka zněla „Jak se chovají ve škole děti z neúplných rodin oproti dětem z rodin úplných?“ Paní učitelka mi dotaz shrnula zhruba do pěti bodů.

- Děti z neúplných rodin jsou častěji agresivní a zlomyslní.
- Děti z neúplných rodin navazují hůře kontakty.
- Děti z neúplných rodin jsou více neklidné.
- Děti z neúplných rodin jsou více nejisté a bojí se.
- Děti z neúplných rodin mají větší problémy s pozorností ve škole, nežli děti z rodin úplných.

Tím jsem si jen potvrdil že děti a mládež z rodin neúplných:

- jsou více nedůvěřivý oproti dětem a mládeži z rodin úplných
- trpí více pocitem méněcennosti, postrádají sebevědomí než děti z rodin úplných
- tráví méně času s rodiči oproti dětem z rodin úplných
- mají častěji zkušenost s drogou oproti dětem z rodin úplných
- tráví více času u televize oproti dětem z rodin úplných
- častěji náleží do nějaké party oproti dětem z rodin úplných
- mají větší volnost při rozhodování o tom, jak trávit volný čas oproti dětem z rodin úplných

Na základě studia literatury, vlastní zkušenosti a mé odborné praxe ve školství, jsem přesvědčen, že pro zdravý duševní vývoj dítěte je nezbytně třeba, aby je pokud možno vychovali oba dva rodiče.

Rodinné prostředí má značný vliv na vývoj **osobnosti dítěte**.

Spolupráce matky a otce dítěte při výchově je velmi důležitá, mnohem významnější než všichni ostatní činitelé. Tím nechci v žádném případě říci, že dítě které

vychoval pouze jeden z rodičů je špatné, ale v každém případě byly o mnohé ochuzeni a s největší pravděpodobností je to v mnohem ovlivní. Tyto děti postrádají správný model rodiny, což je ovlivňuje při zakládání rodiny své, nevěří si, postrádají sebevědomí, důvěru v sebe i k ostatním.

Je také dokázáno a potvrzeno, že více než polovina mladých provinilců pochází z neúplných rodin.

Stará-l se o dítě jen matka, bývá zpravidla zaměstnána, netráví proto s dítětem tolik času, tedy dítě má více příležitostí dostat se na scestí (ulice, nevhodní kamarádi, nuda, nedostatek zájmové činnosti...). Dítě se projevuje jako neukázněné, asociální, nebo i agresivní.

Závěrem k této kapitole o rodině bych chtěl říci že: Pro zdravý vývoj a výchovu dítěte je nezbytně nutné působení obou rodičů. Neúplnost rodiny působí na to, jak se dítě mezi ostatními cítí. Působí na jeho sebevědomí, důvěru v sebe i ke druhým. Děti z neúplných rodin netráví tolik času s rodiči, mají tedy větší možnost dostat se na scestí (nevhodní kamarádi ...). Pedagogové se shodují na tom, že největší rozkol u dětí se projevuje v době, kdy se rodina rozpadá, tedy v době rozvodu, ten je pro dítě velkým otřesem!

Mladší školáci se projevují jako neklidní, nepozorní, roztěkaní, jsou velmi často agresivní a zlomyslní oproti dětem ze stabilního rodinného prostředí.

Nyní se naskýtá otázka a co škola? Z mého pohledu se domnívám že škola pomalu ztrácí takový zásadní svůj vliv na děti. Ale toto je jen moje domněnka a nemusí se vždy shodovat s mými názory.

Škola je prostředí které má podobné charakteristiky od první třídy do deváté třídy. Jako instituce se tedy nevyznačuje žádnou zvláštní pružností, kterou by reagovala na měnící se potřeby dětí různého věku. A přitom právě schopnost různě reagovat vhodným způsobem je jednou ze základních schopností zdravé rodiny a jakékoliv instituce. Situaci občas zachraňují tvořiví učitelé (bohužel, ale není jich mnoho), kteří doplňují, mění a obohacují instituci kterou představují. Mnoho mladších kantorů bohužel bere úděl učitele pouze jako zdroj obživy, postrádá se tam nějaká láska k profesi a tím se domnívám škola pomalu začíná ztrácet pozitivní vliv na žáka.

Může tedy škola, přístup učitele, způsob výuky, nebo řešení výchovných problémů, celková atmosféra ve třídě či škole nějak přispět ke vzniku problému se závislostmi – nebo jim předejít?

Domnívám se, že ano. Odpověď však neleží (bohužel) na ministerstvu školství, ani v ředitelnách. Lze ji najít v práci některých přemýšlivých a poctivých učitelů, kterých je dle mého názoru na dnešní dobu málo. Navíc se možnosti škol netýkají tolik speciálních programů a přednášek, jako spíše každodenní dlouhodobé práce se žáky.

Pokud více než polovina žáků třídy chodí do školy opravdu s nechutí nebo strachem, pokud mají horší než průměrný prospěch, pokud jsou často nemocní nebo to předstírají, pokud učitelé komunikují s rodiči převážně prostřednictvím poznámek nebo krátkých oznámení o zlobení jejich dětí, pak je něco v nepořádku. A jen v dětech to nebude.

Pocit neúspěšnosti, nebo nepochopení, nuda, jednostranné přetěžování, pocity křivdy, formální přístup, nadměrná náročnost, ale i nepodnětně nízké nároky, to jsou jen některé z chyb, které skutečně mohou v dítěti uhasit zvědavost a chuť zvládat běžné těžkosti spojené s učením. Když dítě nemá chuť něco zkoumat, prožívat dobrodružství při objevování něčeho nového, nepoznaného, když nemá pocit že může být v něčem dobré a oceněné, začne se obracet k činnostem, které jeho přirozené potřeby uspokojí.

Projevem prvních známek problému může být výrazná změna chování, změna kamarádů, jak ve třídě, tak i mimo školu, stranění se spolužáků, více nebo méně peněz na nákup věcí nebo svačín, nepozornost při výuce, nebo apatie, to jsou jen příklady změn, kterých si většina učitelů všimne. Druhá stránka věci ale je, jak na ně kantor zareaguje, pokud si jich všimne. Tam kde jde o problémy narážející na školní řád, tam se může očekávat, že učitel s nimi rodiče seznámí. V to doufá většina rodičů. Jinak se také může stát, že v souvislosti s celkovými změnami chování celé třídy nic neřeší, zaměří se kantor na to, jak udržet pozornost třídy při výuce a snaží se kantor sám pro sebe vysvětlit si chování jednoho z žáků momentálním výpadkem nebo prostě „pubertáctvím“.

Co lze tedy udělat pro to, aby rodiče byli včas ze strany kantora informováni? Bohužel žádný zázračný recept není a nebo o něm nevím. Domnívám se však, že by někdy stačilo při třídních schůzkách, nebo na osobní konzultaci požádat o důkladnější informování a případně požádat o schůzku kantora za přítomnosti dítěte. To však není obvykle zvykem. Většinou učitel sděluje své pozorování nebo přímo kritiku dítěte rodičům a ti je pak dále předávají dítěti. Stalo se mi na třídní schůzce ve škole kam chodí má dcera, že paní učitelka přišla do třídy, představila se, řekla jaký předmět učí a na lístečku dala každému rodiči známky jeho dítěte z jejího předmětu. Než jsme se stačili všichni rodiče z tohoto „šoku“ vzpamatovat, tak paní učitelka už byla mimo třídu.

Pro nás rodiče naprosto nepochopitelné a s touto paní učitelkou se jen potvrdila domněnka že nemá vůbec zájem s jakýmkoliv rodičem komunikovat. Domnívám, že se tím se jen potvrdili má předcházející slova že ona paní učitelka toto povolání bere jen z nutnosti peněžního příjmu.

Dítě pochopitelně ovlivňuje rodiče tím, co jim říká o učiteli. Nyní jde o to jak se rodiče nechají hluboce ovlivnit svým dítětem. Učitel si zase na základě postoje dítěte k vyučování a k jeho osobě utváří obrázek o celé rodině a jeho představa může vést k tomu, že nevolí optimální slova a strategii.

Zvláště v případech, kdy se poměrně nečekaně u dítěte začnou ve škole projevovat problematické změny v chování, horší se v prospěchu, objevují se noví „horší“ kamarádi a dítě projevuje výrazný odpor ke škole a učitelům, je vhodné domluvit společnou schůzku pokud to je možné obou rodičů s učitelem a domluvit se i na dlouhodobější spolupráci. Myslím si že by bylo i vhodné, aby se této schůzky účastnilo i samotné dítě. Bylo by určitě vhodné, na této schůzce nechat nějaký prostor pro dítě, aby se ke svému jednání mohlo vyjádřit.

V současné době se užívají na školách preventivní programy. Od poloviny devadesátých let se vynořily stovky programů, ve kterých se množství institucí a jednotlivců pokouší ovlivnit žáky, předat jim informace o rizicích vyplívajících ze závislostí a užívání drog. Krom informací se některé projekty snaží představit prostřednictvím dokumentárních filmů, či návštěv například bývalých toxikomanů, živější kontakt se světem závislostí, drog a jejich následky. Sám jsem byl pozván na jednu besedu do školy kde jsem vykonával praxi, abych dětem řekl následky pro lidi kteří jsou věznění a po mě přišel pan Hanikovic. Sám jsem ho měl ve výkonu trestu, asi rok, takže by se dalo říci že jsem o něm něco věděl. Jen pro osvěžení paměti, byl to jeden ze dvou pašeráků drog, kteří byli odsouzeni za pašování v Thajsku a náš stát vyjednáváním umožnil přesun těchto dvou pašeráků do našich věznic. Ve škole měl asi dvouhodinovou besedu a bylo zřejmé že děti zaujal jeho příběh. Nakonec se děti ptali velmi otevřeně na drogy a následky. Čili na takové besedy nejsou zváni jen členové různých institucí, ale i například vyléčení toxikomani či bývalí vězni. Třetí hlavní složkou programů jsou ty, které se zaměřují na možné odstranění příčin experimentování s drogou a závislosti – na rozvoj tvořivosti, schopnosti řešit běžné problémy, komunikaci ve třídě a další psychologické aspekty života dětí a dospívajících.

Dalším velikým problémem, úzce spjatým se školou, ale nejen s ní je vliv party a vrstevníků. Vliv názorů stejně starých dětí, nebo dospívajících, stejně jako snaha se jim vyrovnat, překonat je nebo upoutat jejich pozornost, jsou nepochybně jedním z mnoha faktorů, které se podílejí na tom, že dítě začne užívat drogy, kouřit protože každý v partě pomalu kouří a on nesmí být výjimkou. Ono kouření je v poslední době u školáků velmi častý jev a jak se zdá společnost si s tímto problémem neví rady.

Výběr kamarádů, známých, čas s nimi trávený, způsob trávení onoho volného času, to jsou velké bitevní pole konfliktů dospívání. Není tedy divu, že zatímco někteří rodiče sledují vztahy svého dítěte nadměrně úzkostlivě a kontrolují vše, co má souvislost s jejich dítětem, jiní váhají s každou otázkou, aby mu nezasahovali do jeho života příliš, často tak, jako to například dělali kdysi jejich rodiče, když oni byli v letech svého dítěte.

V době dospívání je vliv kamarádů či vrstevníků na dítě příliš obrovský. Někdy se je snaží napodobovat, jindy se od nich lišit nějakým způsobem, nebo je v něčem předstihnout. I samotář je obvykle ten, který pouze vzdal své úsilí získat si kamarády, jejich zájem, přátelství a ocenění. Pokud kamarádi žijí rizikovým životním stylem, představují zvýšené riziko jak pro samotné děti, ale i samozřejmě pro samotnou společnost. Je zde veliký předpoklad že tito kamarádi mohou mít svým stylem života do budoucna veliké problémy se zákonem.

Tlak skupiny vrstevníků se uplatňuje mnoha způsoby. Pro dítě není nijak snadné jim odolat, udržet si vlastní (dosud nehotovou) identitu, žít zdravě a správně, jak chtějí rodiče a vyžaduje společnost. Zvláště takové dítě, které si není jisté samo sebou, hledá přirozeně jakékoliv cesty, jak dosáhnout mezi vrstevníky dobrého postavení. To postavení které by mu umožňovalo být rovnocenný v partě a pokud možno i uznávaný.

Co drog se týče, někdo vyniká tím, že na ně má peníze, může si je sám pořídit a nemusí být v tomto na nikom závislý a jiní, kteří znají starší a zkušenější kamarádi a oni rádi pomohou co se týče drog. Nejrizikovější jsou skupiny dětí, ve kterých je užívání drog považováno jednoznačně za normální a přirozenou věc. Ti kteří se straní těmito „zábavám“ nebo, neužívají drogy sami, jsou mnohdy odsouzeni k posměchu, ponižování, nebo odmítání partou. V případě, že dotyčný nemá k dispozici pro partu žádnou jinou pro ně zajímavou věc nebo činnost, je zatlačen partou do kouta.

Každý extrém vede zákonitě k problémům. Nadměrná kontrola a vliv rodičů může dítě zbavit možností, aby se samo učilo poznávat lidi a jejich kvality. Může je také dotlačit k velmi rafinovaným způsobům, jak své vztahy velmi úspěšně tajit.

Nedostatečná péče a pozornost však dítě ponechává v situaci, kdy si opravdu nemusí vědět rady nebo nezná míru, za kterou už nemá jít. Co se týče nadměrné kontroly rodiči, tak současná doba si to vyžaduje, jelikož současná doba je „zlá a záludná“. Proto se nedivím některým rodičům a patřím mezi ně také že stále kontrolují své děti kde jsou, s kým jsou a kdy dorazí domů. V mnoha případech je to dáno například tím že rodiče dlouho čekali na dítě a domnívám se také že velký podíl má na tom také povolání rodičů. Například když rodiče pracují ve zdravotnictví, ve vězeňství, na justici, na policii, ve výchovných ústavech atd.

Na jakékoliv patologické závislosti má velmi značný vliv **osobnost dítěte a dědičnost**.

Výbava po předcích, se kterou každý jedinec přichází na svět, může v dobrém i méně dobrém život ovlivňovat. Neuplatňuje se však automaticky, ale v kombinaci s dalšími vlivy. V našem městě jsem se optal na základní škole, kterou navštěvuje má dcera a prokazatelně je zde výskyt drog, paní učitelky, která má ještě na starost drogovou prevenci na vlivy zvyšující riziko problémů s návykovými látkami.

Mnou položená otázka byla odpovězena takto:

- Problémy s návykovými látkami u předků.
- Duševní nemoc u předků.
- Komplikovaný porod, poškození mozku při porodu. Těžký úraz hlavy i v pozdějších letech.
- Návykové látky vyvolávají spíše příjemné pocity, slabá nebo žádná „kocovina“.
- Chronická traumatizace. Dítě je dlouhodobě týráno, pohlavně zneužíváno nebo i šikanováno.
- Sklon k násilí, špatné sebeovládání, impulsivnost.
- Poruchy pozornosti s nadměrnou aktivitou.
- Nižší inteligence.
- Chronické onemocnění, zejména pokud je bolestivé.
- Neumí zvládat stresové situace.
- Nemá sociální dovednosti (neumí například navázat kontakt, spolupracovat a vyjednávat). Neumí odmítat nevhodné nabídky ze strany okolí (neumí čelit sociálnímu tlaku).

- Má nízké sebevědomí.
- Nedošlo k osvojení dobrých hodnot.
- Neumí si vyvolat příjemné stavy zdravými způsoby.
- Malá odolnost vůči neúspěchu a zklamání (nízká frustrační tolerance).
- Neovládá dobré způsoby, jak mírnit nepříjemné duševní stavy, jako jsou úzkost, smutek nebo hněv.
- Sklon k sebelítosti, depresím a malá pružnost v myšlení.

3.9 Dílčí závěr

Rodina, dnes velmi skloňovaný pojem ve všech pádech, má neocenitelný a nenahraditelný význam. Rodina je taková startovací čára, pro dobrý start do života a také pro celý vývoj osobnosti. Úplná rodina a tím tedy přítomnost obou rodičů, znamená porovnávání chování matky a otce. Z rodiny s bere dítě vlastní vzor.

Je zde i druhá stránka mince. Tím jsou rozvedené rodiny. Rozvod rodičů je hlavně pro dítě, věc velmi bolestivá a frustrující. V takové rozvedené rodině, vždy bude někdo chybět a tím se to promítá v dětech. Ať už u dítěte je celkové zhoršení ve škole, jsou agresivnější, zlomyslní – což před rozvodem rodičů nebývaly, jsou nejistí, straní se kolektivu .....

Harmonické rodinné prostředí má neocenitelný vliv na zdárný vývoj osobnosti dítěte. Je zjištěno, že nejvíce postiženo rozvodem, je samotné dítě. Kdyby, byla položena dítěti, které žije v rozvedené rodině otázka, co si nejvíce přeje, odpovědělo by, aby rodiče zůstali spolu.

Rozvod je věc, kterou by si rodiče měli ještě rozmyslet, jelikož má nedozírné následky na dítě.

4. Prevence a eliminace patologických jevů

Prevence značí předcházení něčemu, ochrana před něčím. Eliminace znamená vyloučení, vyřazení, odstranění.

4.1 Rodičovská prevence u dětí

Užívání návykových látek, zejména alkoholu, tabáku, nebo experimentování s nimi, není bohužel v našich podmínkách u dítěte školního věku žádnou vzácností. Ve školním věku, by měla rozhodně začít specifická prevence, která bere v úvahu konkrétní návykové riziko s nimž se dítě může setkat. Důležité od rodičů, jsou jednoznačné informace o škodlivosti alkoholu a tabáku pro dítě. Jasně a zdůvodněné zákazy týkající se alkoholu, tabáku, drog a hazardních her. Nadále je třeba, aby rodiče zdůrazňovali hodnotu zdraví a posilovali přání být zdrav. Zdraví je hodnota, která se nedá za nic koupit. Samozřejmě platí, že návykové látky, včetně alkoholu a tabáku, by neměli být dítěti doma dostupné a rodiče by mu měli pítí alkoholu, kouření, drogy a hazardní hry jednoznačně zakazovat. Rodinné prostředí by mělo být bezpečné a předvídatelné.

V tomto směru jsou velmi důležité:

- Zevní okolnosti života. Jak jsem již zmínil, tak návykové látky, včetně alkoholu a tabáku, by neměly být dítěti doma jakkoliv dostupné. Rodiče by měli dbát na to, aby se dítě pohybovalo pokud možno v bezpečném prostředí a aby byl zajištěn přiměřený dohled.
- Emoční potřeby. Vřelá a středně omezující výchova, zdravá rodinná pravidla, stabilní a předvídatelné rodinné prostředí. Podpora zdravého sebevědomí. Možnost projevit emoce.
- Oblast poznávací. Obraz světa, který rodiče nabízejí, by měl odpovídat skutečnosti a usnadnit dítěti pohyb v tomto prostředí. Konkrétní a jednoznačné informace o škodlivosti alkoholu a tabáku pro děti. Zdůvodněné a jasné zákazy týkající se návykových rizik. Nadále je třeba, zdůrazňovat hodnotu zdraví a posilovat přání být zdrav.

Sociální a jiné dovednosti. Vytváření zdravých návyků, základní sociální dovednosti (například neuposlechnout starší, když žádají něco nevhodného, dovednostní rozhodování a schopnosti předvídat následky svého jednání), prevence problémů působených návykovými látkami, je zasazena do širšího rámce ochrany zdraví v komplikovaném a potenciálně rizikovém prostředí. Prohlubování dovedností ochrany zdraví, schopnost se svěřit atd. Základní dovednosti sebeuvědomování, relaxace, auto regulace.

4.2 Prevence a eliminace na ZŠ

Pro každou základní školu Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT), nařizuje vypracování Minimálního preventivního programu, jehož posláním je na základě analýzy výskytu sociálně patologických jevů, respektive sociálních deviací, vypracování strategie prevence, eliminace sociálně patologických jevů, metod vedení žáků ke zdravému životnímu stylu. K tomu školy využívají vlastních možností, nebo využívají nabídky primárně preventivních programů jiných institucí, případně se zapojují do vyhlášených celostátních projektů.

Nyní bych se chtěl zabývat prevencí výskytu sociálních deviací na základní škole. Na toto téma jsem velmi dlouze diskutoval s paní preventistkou na základní škole. Zdá se mi že ale, skutečnost je poněkud jinde, ale je to na posouzení každého.

Preventivní výchovně vzdělávací působení musí být neoddělitelnou součástí výuky a života základních škol a školských zařízení. Každodenní život školy musí mít takovou kvalitu, aby dětem umožňoval osvojit si kompetence zdravého životního stylu, které jsou nejúčinnějším preventivním nástrojem.

Základními kompetencemi prevence v rámci podpory zdraví a zdravého životního stylu jsou:

- zvyšování sociální kompetence – rozvíjení sociálních dovedností, které napomáhají efektivní orientaci v sociálních vztazích, odpovědnosti za chování a uvědomění si důsledku jednání
- posilování komunikačních dovedností, zvyšování schopnosti řešit problémy, konflikty, adekvátní reakce na stres, neúspěch, kritiku

- vytváření pozitivního sociálního klimatu, pocitu důvěry bez nadměrného tlaku na výkon, zařazení do skupiny, práce ve skupině vrstevníků, vytvoření atmosféry pohody a klidu, bez strachu a nejistoty
- formování postojů ke společensky akceptovaným hodnotám, pěstování právního vědomí, mravních a morálních hodnot

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má stěžejní podíl v primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v České republice. Jedním z mnoha úkolů, je stanovení základních strategií v daných oblastech.

V oblasti prevence ve školství se jedná o text: Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008, který uvádí základní definice a zásady v realizaci prevence, a to:

Primární prevence – veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojených se sociálně patologickými jevy, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.

Specifická primární prevence – systém aktivit a služeb, které se zaměřují na práci s populací, u níž lze v případě jejich absence předpokládat další negativní vývoj a který se snaží předcházet nebo omezovat nárůst jejich výskytu. Specifická primární prevence je realizována v rámci podpůrných programů pro rizikové skupiny a pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami.

Nespecifická primární prevence – aktivity které tvoří nedílnou součást primární prevence a jejímž obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti, včetně možností rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit. Jedná se o základ a nosný prvek celého systému prevence. Jde o volno časové aktivity určené nejširším vrstvám dětí a mládeže.

Kromě primární prevence, je také důležitá sekundární prevence, která je zaměřena na ohrožené skupiny obyvatelstva a jejím cílem je vrácení jedince do původního stavu a kontrolovat jej, aby u něho nedošlo k selhání. Dále tu je terciární prevence, jejímž úkolem je předcházení recidivy a zhoršování již rozvinutého sociálně patologického jevu.

Primární prevenci realizuje rodina, škola, školská výchovná zařízení, média a další instituce. Sekundární prevence je v kompetenci psychologických, zdravotnických, sociálních a výchovných zařízení.

S těmito druhy prevence jsem se bohužel nesetkal na zdejší základní škole, čili jak jsem se již zmínil tak, realita je bohužel poněkud jinde.

Stoprocentní eliminace sociálních deviací z prostředí základní školy, prakticky není možná, ale při zvýšeném úsilí všech pedagogů školy lze výskyt nežádoucích jevů aspoň částečně tlumit.

Zásadním nástrojem v omezování výskytu sociálních deviací je důsledná realizace preventivních aktivit školy v rámci Minimálního preventivního programu.

Tuto eliminaci Minimálního preventivního programu paní preventistka shrnula do následujících bodů:

- Systémové zavádění právní a etické výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu a jiné oblasti preventivní výchovy do výuky jednotlivých předmětů, ve kterých ji lze uplatnit.
- odpovědnost za systematické vzdělávání školních metodiků prevence a jiných pedagogických pracovníků v metodikách preventivní výchovy a v řešení problémových situací s výskytem sociálně patologických jevů.
- Osvětová činnost pro rodiče a jejich spolupráce v oblasti prevence problémů ve vývoji a výchově dětí a mládeže v oblasti zdravého životního stylu.
- Vytváření optimálních podmínek pro účelné využití volného času dětí a mládeže.
- Uplatňování programů zaměřených speciálně na jednotlivé rizikové skupiny dětí a mládeže.
- Sledování situace a podmínek ve škole a jejich zařízení z hlediska možného výskytu sociálně patologických jevů a uplatňování různých forem a metod umožňujících včasné zachycení dětí při patologickém jevu.
- Poskytování poradenských služeb metodika prevence a výchovného poradce žákům a jejich rodičům, zajišťování poradenských služeb pro žáky, rodiče a učitele.

Zavádění preventivní výchovy do výuky jednotlivých předmětů je v praxi možné, začleněním průřezového tématu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání a Osobnostní a sociální výchova. Tato Osobnostní a sociální

výchova je disciplína, která se zabývá rozvojem důležitých životních dovedností pro každý všední den. Jedná se o osobnostní dovednosti jako například, zdokonalení základních kognitivních funkcí, seberegulace a organizace vlastního života, sebezpoznání a tvorba vyrovnaného sebepojetí, psychohygienu, kreativita v každodenním životě. Morální výchova představuje mravní vlastnosti, hodnoty, postoje, řešení problémů, etika a rozhodovací dovednosti. Sociální výchova představuje spolupráci, komunikaci, soutěžení, tvorba mezilidských vztahů, poznávání lidí...

Velmi důležitým prvkem, včasným tlumením sociálně patologických jevů je volno časová aktivita mládeže. Tyto volno časové programy mají být zaměřené na dovednosti zvyšovat psychickou odolnost a fyzickou zdatnost dětí a to tak, aby využití volného času plnilo funkci kompenzační a v neposlední řadě výchovnou. Škola může velkou měrou přispívat k aktivnímu přístupu dětí k využívání kvalitně a smysluplně naplněného volného času před výukou, během výuky i po samotné výuce. Během výuky jde o vytvoření zdravého přestávkového režimu v dostupných prostorách školy, jako jsou školní hřiště, chodby, vestibuly, nebo formou koutků pro různé aktivity jako například výtvarný koutek, pro prváčky a druháky dětský koutek s kobercem a s hračkami, knížky, hudební a taneční koutek, společenský koutek a mnoho jiných. V mnohých případech, ale bohužel tento prvek ztroskotává na finančních prostředcích školy.

Před a po vyučování mohou školy nabídnout nepovinné předměty, kroužky a poskytnout svá zařízení jako například školní hřiště a tělocvičny. Volný čas mohou děti trávit ve školských zařízeních typu školní knihovna, družina, kluby, střediska pro volný čas dětí a mládeže. Dále v zařízeních komerčních organizací a v rámci občanských sdružení. Velmi často se ale stává že rodiče přihlásí své děti do kroužků, s úmyslem aby co nejméně byli například sami doma když rodiče jsou v práci, nebo aby se netoulali bezmyšlenkovitě po venku a následně na kroužku se zjistí že to děti absolutně nezajímá a že chodící kroužku jen proto, že to rodiče chtějí.

4.3 Instituce, preventivní programy a projekty

Školští pedagogové se v řešení sociálně patologických jevů, mohou opřít o pomoc odborníků, kteří pracují přímo ve škole.

MŠMT na základě Vyhlášky č. 72 ze dne 9 února 2005 o poskytování poradenských služeb ve školách a školských zařízeních, umožňuje zajištění bezplatného poskytování poradenských služeb školám a školským zařízením a jejich žákům a jejich zákonným zástupcům. Poradenské služby ve škole obvykle zajišťuje výchovný poradce, školní speciální pedagog, školní psycholog či školní metodik prevence.

Poradenské služby jsou zaměřené na:

- primární prevenci sociálně patologických jevů
- odbornou podporu při integraci a vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, včetně žáků se sociálním znevýhodněním a z jiného kulturního prostředí
- kariérové poradenství integrující vzdělávání, poradenskou a informační podporu k vhodné volbě vzdělávací cesty a pozdějšímu profesnímu uplatnění
- péči o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků
- metodickou podporu kantorům při aplikaci speciálně pedagogických a psychologických poznatků a dovedností, do vzdělávací činnosti školy
- průběžnou péči o žáky s neprospěchem a vytváření předpokladů pro jeho snižování

Z externích specializovaných poradenských pracovišť, mohou školy využívat služby pedagogicko – psychologických poraden, služby pedagogicko – psychologického a speciálně pedagogického poradenství a pomoci při vzdělávání a výchově. Dále je možné využít Speciálně pedagogických center, zejména poradenské služby žákům se zdravotním postižením a středisek výchovné péče, kde jsou poskytována prevence a pomoc při práci s dětmi s poruchami chování a mimo školství, zejména s informačně – poradenskými středisky úřadů práce.

Poměrně pravidelně spolupracují školy s jednotlivými odbory příslušných obecních, nebo městských úřadů či magistrátů. Jedná se o odbor sociálních věcí, školství a zdravotnictví a jejich oddělení. Oddělení sociálně – právní ochrany dětí a mládeže, kurátor pro děti a mládež, primární prevence kriminality, sociální prevence a odborné poradenství.

Při prevenci a vyšetřování závažných přestupků dětí, se školy obrací na Policii ČR a na Preventivně informační skupinu Policie ČR (PIS).

MŠMT poskytuje finanční prostředky na realizaci různých programů a projektů zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů. Kromě konkrétně cílených programů, investuje do dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Prostřednictvím regionálních pedagogických center, nabízí pomoc při realizaci projektů a vzdělávací programy. Projekty jsou například na téma: Národnostní menšiny a etnika v regionech, Výchova k zaměstnanosti, Zaměření profesního rozvoje personálu školy, Specifické poruchy chování a prevence nežádoucích návyků a závislostí, Multikulturní výchova, Uplatnění zásad zdravého životního stylu v edukačním procesu školy či školského zařízení a jiné.

Jedním z žádaných projektů v poslední době je projekt VIP – kariéra, který je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR. Cílem tohoto projektu je vytvoření a řádný chod Školního poradenského pracoviště, na příslušné škole, která nabízí služby dětem se specifickými potřebami, nebo dětem s různými problémy. Pomoc poskytují členové Školního poradenského pracoviště a to konkrétně metodik prevence, psycholog, výchovný poradce a speciální pedagog.

V současné době je závažná problematika šikany dětí na školách, podstatou celostátního projektu. Minimalizace šikany s podporou Nadace O2. Realizuje se na základních školách a dává se za cíl v letech 2007 – 2009, proškolit v co největší míře učitelský tým zapojené školy, ve spolupráci s odborníky na téma bezpečného školního klimatu, šikana a podpora osobnostního rozvoje dětí.

Velmi široká je nabídka programů a projektů s nejrůznější tematikou, dle konkrétní potřeby školy.

Metodickou pomoc v problematice sociálně patologických jevů a příbuzných témat poskytuje MŠMT prostřednictvím Metodických pokynů a předpisů:

1. Informace o spolupráci předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR, při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži č.j.: 25884/2003 – 24.
2. Metodický pokyn k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č.j.: 14514/2000 – 51.
3. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevencí a postihu záškoláctví č.j.: 10194/2002 – 14.
4. Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j.: 28275/2000 – 22.

5. Pravidla pro rodiče a děti k bezpečnějšímu užívání internetu
č.j.: 11691/2004 – 24.
6. Metodický pokyn k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance
č.j.: 14423 / 99 – 22.

Z této nabídky je zřejmé že existuje mnoho programů, projektů a institucí na řešení sociálně patologických jevů, ale pouze toto nestačí. Je nutné do tohoto problému zapojit všechny školy, rodiče a celou veřejnost. Je nutné s tímto problémem začít rázněji něco dělat, jelikož se tyto patologické jevy stávají čím dál tím více nebezpečné pro společnost.

4.4 Dílčí závěr

Předcházet, chránit, to jsou rodičovské prevence pro svoje děti. Chránit je všemožným způsobem, před nástrahami, jakými jsou patologické závislosti.

Prevence je velmi důležitá a postupem času bude stále více důležitější. Je zde prvořadá prevence od rodičů. samotné rodinné prostředí, by mělo být pro dítě to nejbezpečnější. K tomuto se pojí, aby rodiče dbali na výchovu dítěte a na klidné rodinné prostředí. Rodiče by měli informovat své děti, o škodlivosti jakýchkoliv závislostí. Vést své dítě ke zdravím sociálním návykům. Zdůrazňovat mu hodnotu zdraví.

Školní prevence je neméně důležitá, jako ta rodičovská. Je potěšující, že se do prevence zapojilo samo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Je nutné, aby se ve školách tato prevence čím dál tím více rozvíjela, jelikož by na toto školy měly být v současné době již připraveny. Ať už výchovným poradcem, školním speciálním pedagogem, školním psychologem či školním metodikem prevence. Dále využitím spolupráce například s lidmi, kteří byli ve výkonu trestu a pikali za podobné nešvary, které jsou uvedeny v této práci. Dále lze spolupracovat s organizacemi, které se zabývají touto problematikou a následně i s Policií ČR.

Je nutné, se neustále této problematice věnovat a nikterak ji nepodceňovat.

5. Závěr

Ve své práci jsem chtěl poukázat na citlivé téma, jakou jsou patologické závislosti u žáků ZŠ, kam bezesporu patří, pití alkoholu, zneužívání drog, kouření, šikana. Jako nejzávažnější z těchto vyjmenovaných závislostí bude zajisté, zneužívání drog, alkohol a kouření. Tyto nešvary devastují jak jednotlivce a následně rodiny, tak i duševní a fyzické zdraví lidské populace. Jaký je to problém patologických závislostí u žáků ZŠ, je možno zjistit téměř každý den, ze stránek novin, sdělovacích médií nebo i ze svého okolí.

Ve srovnání se světem, naše děti v ničem nezaostávají co se týče drog, alkoholu či třeba kouření. Toto zlo prakticky vniklo do všech měst a obcí republiky. Je samozřejmostí, že lépe se tomuto problému daří v městech, kde se tito dětští uživatelé lépe ztratí v davu než v obci, kde se téměř všichni znají. S tím to problémem se například každým rokem zvedá kriminalita mládeže. O těchto problémech se člověk začíná zajímat až tehdy, jestli že se to bezprostředně dotkne jeho potomka, či někoho blízkého.

Co se týká rodin a výchově dětí, bohužel v našem státě přibývá rozvodů. Následně s rozvody, přibývá i dětí žijících v neúplných rodinách. Ne vždy, když se rodiče rozvedou musí tento rozvod pro dítě skončit psychickou katastrofou. Smutné je to, že těchto po rozvodových katastrof u dětí je stále dost a dost. Je to dáno samozřejmě tím kolik je rozvodů a vzájemnou domluvou rodičů po rozvodu, ohledně svých dětí. Smekám před rodiči dětí, kteří se i po rozvodu společně domlouvají a spolupracují na výchově svých dětí.

Ať už rodiče chtějí nebo nechtějí, tak mají za své děti zodpovědnost. Často se i v úplných rodinách dává přednost před psychickým a morálním zajištěním, zajištění materiální. Tyto problémy z části padají i na vrub dnešní uspěchané době.

Rodiče kteří se rozvedli, tak by měli mít dostatek taktu ke svým dětem. Je nutné aby si uvědomili, že to, co mají doma, je také člověk, naše budoucnost. Člověk který má své touhy, přání a sny.

Jako závěr mé práce, jsem chtěl poukázat na prevenci. Tato prevence a eliminace, těchto patologických jevů u dětí je naprosto žádoucí a někde ještě stále bohužel podceňovaná. Jsou velmi nutné. Je také velmi důležitá spolupráce, mezi školou a rodiči a školou a institucemi.

Pokud se všichni spojíme, budeme spolupracovat, tak věřím a ne jen já, že tento problém můžeme z velké části eliminovat. Sám jako rodič si nenalhávám to, že toto lze vymýt, ale to, že se proti tomu dá něco dělat a že se něco potřebného děje.

Přeji všem dětem i rodičům, aby nemusely řešit takové problémy a pokud tyto problémy nastanou, tak aby se vyřešili ke spokojenosti dětí a rodičů. Není přece nic hezčího, než zdravá, spokojená a úplná rodina.

6. Resumé

Bakalářskou práci na téma „Příčiny vzniku patologických závislostí u žáků ZŠ a jejich řešení“ poukazuje na celospolečenské problémy, kterými jsou patologické závislosti u dětí školního věku. V této práci se zabývám, patologickým závislostmi u dětí, samotnou charakteristikou těchto závislostí, následně možnou prevencí a eliminací. Popisuji zde rodinu, jako jeden z prvopočátků prevence a výchovy a také samozřejmě školu, jako významného pomocníka v boj proti těmto patologickým závislostem.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole se věnuji samotnému pojmu „závislost“. Je to takové přiblížení tohoto problému. Také se zde věnuji typickým znakům, které provází dítě, jenž začíná mít nebo již má nějaké problémy, týkající se nějaké patologické závislosti. Ať už se to týká například změnou v oblékání, změnou přátel, zhoršenému prospěchu ve škole, či lhaním, drobnými krádežemi .....

Také se zde věnuji poměrně velkému mezníku, ovlivňujícím zásadním způsobem samotný vznik patologických závislostí. Tím mezníkem je rodina, která má velký vliv na dítě. Popisoval jsem zde možné způsoby výchovy dítěte. Počínaje samotnou svobodou, naprostou volností a konče samotnými způsoby výchovy ze strany samotných rodičů. V závěru první kapitoly poukazuji na rádobu výchovu a věření rodičů ve zlepšení chování a známek u svého dítěte.

Druhá kapitola pojednává o různých patologických závislostech, které nejvíce postihují samotné děti. Zde jsem dle mého mínění poměrně podrobně zkusil popsat například patologickou závislost jakou je kouření a alkohol. Bohužel tento problém je brán, jako společností akceptovanou drogou. Také jsem se v této kapitole poměrně obsáhle věnoval šikaně, jako jedné velké hrozbě, která má již samotné počátky u dětí ve školce. Následně se pak rozvíjí na školách různých typů. Zabýval jsem se, jak samotnými stádii šikany, tak i typy samotných iniciátorů šikany. Samozřejmě jsem se nemohl nezmínit o samotných obětech šikany a k tomu navazujícími paragrafy dle trestního zákona. Tuto druhou kapitolu končím možnostmi prevence ze strany samotné školy a činností Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Rodinou, jako jedním z možných a velmi důležitých činitelů výchovy dítěte se zabývám ve třetí kapitole. Poukazuji na znaky které má každá rodina. Dále jsem se poměrně obsáhle věnoval rodinnému prostředí, které je velmi důležité pro zdárný vývoj dítěte, typům rodičovské výchovy a v neposlední řadě, samotnými prostředky rodinné

výchovy. Dále, pro mě velmi důležitou věcí ohledně samotné rodiny, je charakteristika úplné rodiny a samozřejmě také rodiny neúplné. Tuto kapitolu, věnující se rodině, jsem úmyslně zakončil následky pro dítě, kterému se rozvedli rodiče. Těmito následky, jsem se věnoval poměrně obsáhle, protože úplná rodina je pro výchovu dítěte něco, co se nedá nahradit. Jsou zde zmíněny problémy dětí z rozvedených rodin.

Úplné ukončení jsem ponechal na odpovědích paní učitelky, které byly kladeny na možnost výskytu patologických závislostí u dítěte.

Závěrečnou kapitolu jsem věnoval prevenci a eliminaci patologických jevů u dětí. Nejprve jsem se věnoval, prevenci ze strany rodiny a následně prevenci školní. V uvedené kapitole jsem chtěl poukázat na skutečnost, kterou je nutné čím dál tím více provádět a uplatňovat. Tou je již zmiňovaná prevence a eliminace patologických jevů. V rámci preventivních programů základních škol, jsou rovněž tak realizovány i mimoškolní preventivní akce.

7. Anotace

Robert Fidler, Název práce: Příčiny vzniku patologických závislostí u žáků ZŠ a jejich řešení. (Bakalářská práce), Brno 2008, s.69.

Bakalářská práce pojednává o možnostech vzniku, prevence a eliminace patologických závislostí u žáků základní školy. Věnoval jsem pozornost samotné charakteristice patologických závislostí. Zabýval jsem se též školou a rodinou jako výchovným činitelem a problémy dětí, jejichž rodiče se rozvedli. Několik kapitol jsem věnoval samotné prevenci a eliminaci patologických jevů u dětí.

Klíčová slova: Závislost, rodina, kouření, alkohol, marihuana, patologické hráčství, šikana, prevence a eliminace.

Annotation

Robert Fidler, Name of the work: Reasons of origin of pathological dependencies of basic school pupils and its solution. (Bachelor's thesis), Brno 2008, p.69.

The Bachelor's thesis deals with the possibilities of a birth, prevention and elimination of a pathological dependence of pupils from basic school. I gave attention to characteristics of the pathological dependence itself. I was also concerned with school and family as an educational factor and with problems of children whose parents got divorced. I devoted a few chapters to the prevention and elimination of pathological phenomena of children itself.

Key words: dependence, family, smoking, spirits, marihuana, pathological gambling, chicane, prevention, elimination

8. Literatura a prameny

1. Borník, M. *Drogy, co bychom o nich měli vědět*. 1. vyd. Praha: Themis, 2001, 31 s.
2. Elliottová, M. *Jak chránit své dítě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 173 s.
3. Gross, Š. *Nebezpečné drogy*. 1. vyd. Frýdek Místek: Plisko, 1990, 47 s.
4. Hajný, M. Klouček, E. Stuchlík, R. *Akta Y*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 1999, 125 s.
5. Kolář, M. *Bolest šikanován*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, 256 s.
6. Kolář, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 127 s.
7. Kvapík, J., Svobodová, A. a kolektiv. *Člověk a alkohol*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985, 237 s.
8. Labáth, V. a kolektiv. *Riziková mládež*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 157 s.
9. Matějček, Z. *Co kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, 143 s.
10. Matějček, Z. Dytrych, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada, 2002, 128 s.
11. Matějček, Z. *Rodiče a dět*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 336 s.
12. Matoušek, O. Kroftová, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 335 s.
13. Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. vyd. Praha: Sion, 1997, 144 s.
14. Mečíř, J. *Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1990, 156 s.
15. Možný, I. *Moderní rodina/mýty a skutečnost*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, 250 s.

16. Nešpor, K. *Kouření, pití, drogy*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994, 125 s.
17. Nešpor, K. *Návykové chování a závislost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 152 s.
18. Nešpor, K. *Středoškoláci o drogách, alkoholu, kouření a lepších věcech*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 126 s.
19. Nešpor, K. *Vaše děti a návykové látky*, 1. vyd. Praha: Portál 2001
20. Nešpor, K., Pernicová, H., Drény, L. *Jak zůstat fit a předejít závislostem*, 1. vyd. , Praha: Portál 1999
21. Pothe, P. *Dítě v ohrožení*. 2. vydání Praha: G plus G, 1999, 186 s.
22. Presl, J. *Drogová závislost. Může být ohroženo i Vaše dítě?* 1. vydání. Praha: Maxdorf, 1995, 88 s.
23. Wasrhak, R. *Jak (ne) otrávit děti rozvodem*. 1. vyd. Praha: Triton, 2004, 121 s.

Odkazy na Internet

24. www.patologickezavislosti.cz
25. www.drogy.cz
26. www.tabakismus.cz
27. www.minimalizacesikany.cz